

Жалолиддин РУМИЙ

“МАСНАВИЙ”ДАН ИБРАТЛИ ҲИКМАТЛАР

Туркчадан Абдуллоҳ Раҳимбоев таржимаси

БИРИНЧИ КИТОБ

КАЛ ТЎТИ

Баққол дўконида патлари яшил, овози ёқимли тўти боқарди. Тўти нашъали гаплари билан харидорларни кулдираар ва дўконда қоровуллик қилар эди.

Бир куни баққол тўтини дўконда қолдириб, шошилганча уйига кетди. Бироздан сўнг бир мушук сичқон қувлаганча дўконга югуриб кирди. Мушукни кўрган қуш жон аччиғида учиб тепароққа, гулёғи шиша идишлар устига қўнди. Қўрқувнинг зўридан шишадан шишага учиб бир нечтасини синдириб юборди. Баққол ишини битириб, дўконига қайтди. Қараса, ҳаммаёқ ағдар-тўнтар, қимматбаҳо ёғлар тўкилиб-сочилган. Бунини тўти қилганини дарҳол англади. Ғазаби қўзиб қушининг бошига зарб билан урди. Тўтининг бошидаги патлари тўкилиб тушди ва кал бўлиб қолди. Баққол ўз қилмишидан қаттиқ пушаймон бўлиб: «Бу қушни ургандан кўра қўлларим сингани яхши эди!», деб ачинишга тушди. Устига-устак, тўти гапиришни ҳам буткул йиғиштирди. Суюкли қушининг яна гапириши учун уни ширинликлар билан сийлади, назрлар қила бошлади, йўқсилларга садақа улашди. Орадан уч кечаю уч кундуз ўтди. Баққол дўконида хафа ҳолда, «Тўтимни яна қайтадан қандай

гапиртирсам?», дея ўйлаб ўтирарди. Қушига турли ажойиб-ғаройиб томошалар кўрсатарди. Шу пайт дўкон олдидан кал бир дарвеш ўтиб қолди. Тўти уни кўрган заҳоти: «Эй дўстим! Сен нега кал бўлдинг, йўқса сен ҳам менга ўхшаб гулёғи шишаларни тушириб юбордингми?», дея қичкира кетди...

Қиссадан ҳисса шуки, тоза ва покиза кишиларнинг ишини ўзингикига қиёслама. Араб имлосидаги «шер» ва «шир» сўзлари бир хил шаклда ёзилади. Лекин биридан асал томса, иккинчисидан заҳар томади. Икки қамиш ҳам бир қўлда ўсади. Бирининг ичи бўш, иккинчисиники тўла шакар. Ушбу тақлидчи тўти билан Ҳақ таолонинг розилигини истаб қаландарлик йўлини танлаган дарвеш орасида ҳам беҳад фарқ бор.

Пурмаъно ҳикоядан яна шундай хулоса қилиш мумкинки, инсон ишида шошилмаслиги даркор. Жаҳл билан, шошқалоқлик қилиб иш бошласалар, охирида пушаймон бўладилар.

ҚУЁННИНГ ТАДБИРИ

Турли ҳайвонлар яшайдиган гўзал ўрмон бор эди. Ўрмон қироли шердан барча ҳайвонлар қаттиқ кўрқар, у ҳар куни истаган ҳайвонни овлаб ер, ўрмон жониворлари ундан нафратланар эди. Бир куни ҳайвонлар йиғилиб: «Ҳар сония зир титраб яшагандан кўра ҳар куни орамиздан биримизни ўзимиз танлаб, шерга тортиқ қилганимиз яхшироқ. Шу билан кимнинг куни битишини билиб оламиз», деб қарор қилди. Сўнг шерга бориб: «Биз сенга ҳар куни бирор ҳайвонни жўнатиб турамыз. Сен ҳар ерда ташланиб, бизни ҳаётдан бездирма!», дея таклиф қилдилар.

Аввалига шер бу таклифни тузоқ деб ўйлади. Аммо ҳайвонлар қасам ичиб, ваъда беришгач, у рози бўлди. Ўрмон аҳли ҳар куни қуръа ташлаб, ўзларидан бирини шерга жўнатар эди. Шер заҳматсиз, ўз оёғи билан келган емишини еб, ҳайвонларни овлашни тўхтатди. Кунлар мана шу тарзда ўтарди. Ўлим қуръаси бир куни қуёнга чиқиб қолди. Бечора зорланиб дод-вой сола бошлади. Ҳайвонларга: «Бу зулм яна қачонгача давом этади?!», дея хитоб қилди. Улар: «Неча йиллардан буён шерга берган сўзимизда турибмиз. У ҳам ваъдасига хилоф қилгани йўқ. Энди сен қоидани бузмагин-да, шернинг инига бор!», дейишди.

Қуён: «Эй дўстлар! Хўп денг, мен бир чора кўрай, зора ўзимни ҳам, сизни ҳам унинг зулмидан қутқариб қололсам!», деди.

Ҳайвонлар: «Сен бизнинг сўзимиздан чиқма ва нимжонгина қуён эканингни ҳам унутма, ҳаддингдан ошма!», дейишди.

Қуён: «Дўстларим, бу фикрни менга Аллоҳ илҳом қилди. Айтингчи, асаларидаги ари йиғиш илҳоми қайси шерда бор? Ипаққуртнинг маърифати қайси филда бор?», деди.

Ҳайвонлар: «Модомики, бўй-бастинга қарамасдан, шер билан ўйнашмоқчи экансан, бирор режанг борми ўзи?», дейишди.

Қуён: «Сирнинг саклангани, вақти-соати етмагунча ҳеч кимга айтилмагани дуруст. Кутинг ва томоша қилинг», деб шер томон йўл олди.

Бироз уёқ-буёқда айланиб юриб, овқатланиш вақтини ўтказиб юборди. Шер инига яқинлашгач, бор кучи билан югура бошлади. Шер таомининг кечикканидан жуда жаҳли чиқаётган эди. Қуённи кўриб: «Эй ахлоқсиз, мен хўкизларни суякларга ажратган, неча-неча арслонларни ер тишлатган қахрамон бўлсам-у, сен шугина ҳолинг билан мени куттиришдек жасоратни қаердан олдинг?!», деб ўшқирди.

Қуён ҳаллослаганча: «Султоним! мен эрталаб йўлга чиқиб ҳузурингизга келаётган эдим. Яна мен билан сиз учун юборилган бошқа семизроқ қуён ҳам бор эди. Аммо йўлимизни бошқа бир шер тўсди. Унга сизнинг олдингизга келаётганимизни тушунтирдик, лекин у бизга кулоқ солмади ва дўстимни олиб кетди. У мендан икки баробар катта эди. Султоним, мен бундан буён сизга юбориладиган ҳайвонларга нариги шер ҳам шерик бўлади, деб кўрқаман. Агар таомингизни тўлиқ ейишни истасангиз, бунга бир чора кўринг, у баҳайбат душманингизни йўқ қилинг!», деди.

Шернинг ғазаби тўлиб-тошди: «Қани, олдимга туш! Уни менга кўрсат, бориб жазосини берай!», деди.

Қуён олдинда, шер эса орқада борарди. Қуён юра-юра шерни бир кудуқ ёнига олиб борди. Лекин ўзини кудуқдан узокроққа тортди.

Шер: «Нима бўлди, нега орқага чекиняпсан?», деди.

Қуён: «Мен у ерга яқинлашишга кўрқаяпман», деди.

Шер: «Баҳонангни қўй, қара-чи, у ҳали ҳам шу ердами?», деди.

Қуён: «Сиз мени қучоғингизга олсангиз, шунда қарашим мумкин», деди.

Шер қуённи қучоғига олиб қудуққа қаради. Қудуқда ўзига ўхшаган бахайбат шер турибди. Қўлида эса унинг учун юборилган қуён. Жаҳлидан ёниб турган шер уни ўзининг сувдаги акси эканини англамади. Қуённи бир четга улоқтириб, қудуққа отилди. Қуён эса сакраб-сакраб ўрмонга кетди. Бўлиб ўтган ҳодисани эшитиб, ўрмон аҳли хурсандликдан жўшиб ўйнашди. Қуён уларнинг бу шодон ҳолларини кўргач: «Эй дўстлар, менинг бу омадим Аллоҳнинг инояти билан бўлди. Йўқса, бир қуён ким бўлибдики шерни енгса?», деди.

Эй одам боласи! Бошқалардан кўрган зулм-ситамларинг ўзингдаги хулқ-атворингнинг аксидир. Аллоҳнинг лутф қилган ақл-илҳоми ва ёрдами билан кичик жамоалар катта жамоалардан устун келган!

Эй инсон! Сен бу дунё қудуғига ҳирсинг билан сакраган шерсан. Сен нафсингни енг-да, қуён каби бўл!

«ЖОНИМНИ АСРАЙ!»

Бир одам шошилганча ҳазрати Сулаймоннинг саройига келди. Юзи ғам-қайғудан сарғайиб, кўрқувдан лаблари қалтирар эди. Ҳазрати Сулаймон ундан: «Сенга нима бўлди?», деб сўради.

У: «Эй Султон, Азроилни кўрдим, менга шундай назар солдики...»

Ҳазрати Сулаймон: «Мендан нима истайсан?», деди.

У: «Шамолга амр қилинг. Мени Ҳиндистонга элтсин. Жонимни асрай!», деди.

Ҳазрати Сулаймон амр қилди. Шамол уни денгизлардан ошириб Ҳиндистон ерига олиб бориб қўйди. Эртаси куни бир мажлис бўлиб, унда Азроил ҳам бор эди. Сулаймон пайғамбар ундан: «У бечора одамни ватани, оиласи, мол ва мулкидан айириш учун шундай нигоҳ билан қарадингми?», деб сўради.

Азроил: «Мен унга ғазаб билан қарамадим, ажабланиб боқдим. Чунки, Аллоҳ менга унинг жонини бугун Ҳиндистонда олишимни амр қилган эди. Унинг қирқ қаноти бўлса ҳам, бу ердан Ҳиндистонга етиб олиши мумкин эмасди. Мен шу сабабдан ажабланган эдим. Шу кеча мен унинг жонини Ҳиндистоннинг фалон жойида олиб қайтдим», деб жавоб берди.

Энди ўйлаб кўрайлик. Биз кимдан қочаямиз? Ўзимизданми, бу хаёлий бир нарса холос-ку?! Кимдан яширинаямиз? Аллоҳданми, бу ҳам хомхаёлдан бошқа эмас-ку?!

Дунё – Аллоҳдан гофил бўлмоқдир. Билгинки, дунё фақатгина бола-чақа, аҳли-аёл, кийим-кечак ва молиявий тижоратдан иборат эмас, шуни асло унутма!

Бу дунё зиндондир, биз эса маҳбуслармиз. Зиндондан қочиб ўзингни қутқар. Асло унутмагинки, илоҳий қазо ва қадардан қочиб қутилиш имконсиздир.

СУЛТОН ВА ЖОРИЯ

Қадим замонда бир султон бор эди. Унинг мол-дунёси кўп, қалби ҳам тўқ одам эди. Шоҳ дўстлари билан овга чиқди. Йўлда бир жорияни кўриб қолди. Қиз беҳад гўзал эдики, султоннинг ўша захотиёқ унга ишқи тушди. Тутқин қуш қафасда қандай чирпиниб-талпинса, султоннинг юраги ҳам кўкрак қафасида шундай урар эди. Жорияни хўжайинидан сотиб олди. Бундан султон жуда ҳам бахтиёр эди. Ой юзли севгилисига етишган эди. Лекин унинг бахти узокқа бормади. Жория қаттиқ хаста бўлиб қолди. Ўлканинг тўрт томонидан табиблар чақирилди. Султон уларга ёлвориб: «Иккимизнинг ҳам ҳаётимиз сизнинг қўлингизда, менинг ҳаётим уникидир. Ким уни даволай олса бор-будумни бераман!», деди.

Табиблар: «Биз бор билим ва тажрибамизни сарфлаб, уни даволаймиз», дейишди. Ҳеч бири: «Биз қўлимиздан келганини қиламиз, албатта, шифо Аллохдандир, хаста тузалса, Унинг изни билан тузалади», демади. Орадан кунлар ўтди, табиблар жорияга қайси дорини бермасин фойда бўлмади. Жория кундан кун озиб-тўзиб борарди. Султон эса йиғлар, кўзларидан ирмоқдан оққан сувдек ёш оқарди. У ҳақимларнинг ҳаракатлари билан жорияси тузалмаслигини билгач, масжидга ошиқди. Меҳроб олдига тиз чўқди ва сажда қилиб қалбидаги бутун самимиятлари билан, ихлос ила Роббига ёлвориб: «Аллоҳим, Сенинг менга берган жаҳон ҳуқумдорлиги менга берган энг кичик неъматингдир. Мен нима ҳам дейман, қалбим тўридаги истакларимни мендан кўра Ўзинг яхшироқ билгувчисан!», деди.

Султон ёлвориб дуо қилди. Ногаҳон уни уйқу олди. Туш кўрди, тушига бир нузли қария кирди ва: «Эй Султон, сенга хушхабарим бор. Тилақларинг қабул бўлди. Эртага эшигингга бир ғариб кимса келади. Уни асло ҳайдаб юборма. Ҳақимда бўлиши керак сифатлар унда тўқисдир. У ишониладиган ва

асраб-авайланадиган инсондир», деди.

Султон уйғониб, эртани кутишга тушди. Тонг отиб, юлдузлар кетма-кет сўна бошлаганида, тушида ишора қилинган ҳакимни дераза олдида кутиб турарди. Узоқдан бир мўйсафит саройга келаётганини кўргач, у томон ошиқди. Барчадан олдин бориб, уни кутиб олди. Кучоклаб, қўлларидан ўпди. Саройга киришди, узоқ суҳбатлашдилар, дастурхонга таом тортилди. Сўнгра биргаликда хастанинг бошига келишди. Табиб хастанинг юрак уришини, тана ҳароратини текширди. Олдинги табиблар қилган муолажалар бечоранинг дардини янада зиёда қилган, шифо бериш ўрнига, куч-қувватидан айирган эди. Ҳаким унинг дарди нима эканини дарҳол фаҳмлади. Жориянинг вужуди соғ-саломат, фақатгина қалби яраланган эди. Унинг касаллиги қалб касали. Табиб султонга қараб: «Барча бу ерни тарк этсин, ҳатто сиз ҳам, атрофда кимса қолмасин. Мен беморга баъзи саволларни бераман, лекин гапларимизни ҳеч ким эшитмаслиги керак», деди.

Ҳарам бўшатилади. Табиб жориянинг томирини ушлаб, унга саволлар бера бошлади: «Сен қаерликсан? Ҳар мамлакатнинг давоси бошқа-бошқа бўлади. Менга айтчи, ҳожанг, дўстинг, қариндошларинг кимлар?», деди.

Жория аввалги уйини, эски хўжайинларини, туғилиб ўсган жойини айта бошлади. Табиб диққат билан тинглаб, томир уришини кузатиб турарди. Агар бирор исмни айтганда томир уриши тезлашса, билардики, бемор қалбининг давоси ўша. Жория аввал яшаган уйлар ва шаҳарларни, эски хўжайинларини бирма-бир санади. Лекин на юзининг рангида ва на томир уришида ўзгариш бўлди. Токи у навқирон Самарқандни тилга олиши билан томир уриши тезлашди, ранги ҳам ўзгарди. Маълум бўлдики, жория Самарқандлик бир заргарга ошиқ экан. Қалби ўша заргар хасратидан дардга чалинган эди. Табиб хасталик сабабини билиб олди. Ундан заргарнинг манзилини

сўради. Сўнгра султон ҳузурига бориб, бор гапни айтди: «Ҳозирча бунинг давоси ўша заргарни топиб, бу ерга олиб келишдир. Ҳадялар тайёрлаб икки ишончли одамни юборинг, уни саройинга таклиф қилинг», деди.

Султоннинг хизматчилари юра-юра заргарнинг уйига бориб, унга: «Хушхабар! Султон сенга қимматбаҳо совғалар юбориб, сени ўз саройига таклиф этди!», дейишди.

Заргар ҳадя қилинган олтину жавоҳирларга маҳлиё бўлиб, йўлга отланди. Саройга етгач, табиб йигитни султон ҳузурига бошлади. Султон илтифотлар кўрсатиб, сарой хазинасининг калитларини топширди ва унга жонидан ортиқ севган суюкли жориясини ҳам берди. Олти ой ўтиб, жориянинг хасталиги аста-секин тузала борди. Охир-оқибат дардидан асар ҳам қолмади ва батамом соғайиб кетди.

Табиб заҳарли шарбат тайёрлаб уни заргарга ичирди. Заргар кундан-кун бадбашара бўла бошлади. Жориянинг кўз ўнгида йигитнинг чиройи йўқолиб, қизнинг муҳаббати ҳам сўниб борди. Бечора заргарнинг кўз ёшлари дарё-дарё бўлиб оқди. У: «Бу дунё бир тоққа, феълимиз ва амалларимиз эса нидога ўхшайди. Овозимиз хоҳ чиройли бўлсин, хоҳ ёқимсиз, тоғда акс-садоси янграб яна ўзимизга қайтади», деди-да, жон таслим қилди. Жория хасталикдан тамоман кутилди.

Ҳикоядаги султон – инсоннинг борлиги бўлган муқаддас руҳидир. Гўзал жория – нафс тимсоли. Нафс – вужуднинг яхши-ёмон, фойда-зарарига қарамасдан орзу қиладиган истак-хоҳишларининг манбаи.

Табиб эса – инсонларга тўғри йўл кўрсатадиган Аллоҳнинг хос қулларидан.

Заргар – ўткинчи дунё ҳаёти. Нафс уни орзу қилади ва шу орзу ортидан хасталанади. Нафсга қул руҳ эса ундан келадиган бало-офатларга дучор бўлади. Нафс орзулари гўзалликни кетказадиган фоний матоҳлардир.

Ҳазрати Мавлоно ҳикоянинг бошига шундай изох битган эканлар: «Аслида, бу ҳикоя бизнинг ҳолимиз баёнидир!».

САЙРАШНИ БАС ҚИЛ!

Савдогар қафасда тўти боқар эди. Бир куни у Ҳиндистон сафарига отланди. Саҳоватпеша тожир ўз хизматкорларига: «Истакларингизни айтинг, Ҳиндистондан сизга нима келтирай?», деб сўради.

Ҳар ким ўз хоҳишини арз қилди. Тижоратчи уларга сўраганларини олиб келишга ваъда берди. Навбат тўтига етди: «У ердаги тўтиларни топиб, мендан салом айт ва қафасдаги ҳаётимдан вокиф эт. Бундай ғурбатли жойларда ҳам биродари борлигини уларга эслатгинки, ям-яшил ўрмонларда қанот қоқиб, шохдан-шоҳга озод учиб юрганида мени ҳам бир эслаб қўйишсин!», деди.

Тожир қушининг ғаройиб истагини ҳам бажо этишга ваъда бериб йўлга чикди. Ҳиндистонга боргач, бир ерда тўтилар галасини учратиб қолди. Уларга қушининг саломи ва айтганларини етказди. Ҳикояни тинглаб турган бир тўти турган жойида титради ва ерга йиқилди. Бу ҳолни кўрган тожир: «Эссиз, нима қилиб қўйдим, кошки айтмаганимда, бир жонни ўлдириб қўймасдим!», деб ғамга ботди. Ишларини битириб уйига қайтгач, хизматкорларига ҳадя улашди. Тўти ҳали навбати етмай: «Менинг истагим нима бўлди, у ердаги тўтиларга арзимни етказдингми?!», дея ошиқди.

Тожир: «Эҳ, қани эди етказмаганимда! Дўстларингга сенинг гапларингни айтишим билан бири титраган қўйи шохдан йиқилиб тушди, нафаси етмай ўлди!», деди.

Ҳиндистондаги қушининг ҳолини эшитган тўтини ҳам шу заҳоти титроқ босди. У ҳам турган жойидан йиқилди. Тожир гўзал тўтисининг ўлганидан баттар сиқилди. Бошидаги кийимини ечиб ерга урди: «Оҳ менинг хушовоз қушим, сенга нима бўлди, нега бу аҳволга тушдинг?!», деб йиғлай бошлади.

Йиғлай-йиғлай қушини қафасдан чиқарди. Тўти эса шу

заҳоти қанот қоқиб, уй яқинидаги дарахт шохига кўнди. Тожир унинг бу қилиғини кўргач: «Эй қуш, Ҳиндистондаги тўти сенга нимани ўргатди?», деб сўради.

Тўти жавоб берди: «У менга: «Сайрашни бас қилиб, ўзингни ўлганга сол, шунда қафасдан ҳам, асирликдан ҳам қутиласан. Сайраб тураверсанг, сени қафасдан чиқаришмайди», деб ўргатди. Унинг айтганига рия қилдим ва қафасдан қутулдим».

Тан қафасининг маҳбуси бўлган инсон руҳи ҳам нафс асоратидан халос бўлмагунча ҳурриятга эриша олмайди.

Шунингдек, ким гўзалликни, унга берилган фазлу камолни кўз-кўз қилса, юзлаб машаққатлар, уқубатлар остида қолади. Душманларнинг гинаю кудуратлари, ҳасад ва хусуматларига учраб, жабру зулм кўради.

СУЗИШНИ БИЛМАГАН ТИЛШУНОС

Тил қоидаларини пухта биладиган тилшунос бор эди. У ўзининг бу фазилати билан фахрланарди. Бир куни кемага чиқиб, денгиз сафарига отланди. Кемачига юзланиб: «Сен тил қоидаларини ўрганганмисан?», деб сўради. «Йўқ», деди кемачи. Тилшунос: «Ундай бўлса, сенинг ярим умринг бекор кетибди», деди. Кемачининг бу гапдан кўнгли оғриди, лекин дарров жавоб қайтармади.

Тўсатдан шамол кўтарилиб, сув кемани қаърига торта бошлади. Кема гирдобга яқинлаша борди. Кемачи йўловчига: «Эй тилшунос, сузишни биласанми?», деди.

Тилшунос: «Йўқ! Билмайман», деб жавоб берди.

«Ундай бўлса, сенинг бутун умринг зое кетибди. Чунки бироздан сўнг кема ғарқ бўлади. Билгинки, ҳозир нахвни, яъни тил қоидаларини билиш эмас, махв илми – фано бўлиш қўл келади. Агар фано бўлиш илмини билсанг, ўзингни хотиржам денгизга от!», деди кемачи.

Сен ҳам агар инсонийлик сифатларингдан, ёмон хулқ-атворингдан ўлиб қутилсанггина, Ҳақнинг сирлар денгизи сени ўз устига чиқариб олади.

Кишининг гап-сўз ва амали унинг даражасидир. Ҳар ким дунёга ўз фикр доирасидан туриб назар солади. Қалб кўзи кўр инсон нарса-ҳодисаларнинг фақат суратини кўради, холос, моҳиятини англай олмайди.

МАҚСАДГА МАШАҚҚАТСИЗ ЕТИШ МУМКИНМИ?

Бир киши ўзига вашм (татуировка) чиздирмоқчи бўлди. Бу ишнинг устасига бориб: «Менинг баданимга сурат чизиб қўйсангиз, илтимос!», деди.

Вашмчи: «Марҳамат, қандай расм чизай?», деб сўради.

Киши: «Важоҳатли шер расмини чизинг, лекин аниқ ўхшасин!», деди.

Вашмчи: «Шернинг расмини қаерингизга чизай?», деб сўради.

У: «Елкамга», деди.

Вашмчи нинасини унинг елкасига ботирди. Шу заҳотиёқ киши додлаб юборди: «Эй жаноб, жонимни оғритдингиз-ку, қандай расм чизяпсиз ўзи?!».

Вашмчи: «Айтганингиздек шер тасвирини чизяпман», деди.

Киши: «Хўп, шернинг қаерини чизяпсиз?».

Вашмчи: «Думини», деди.

Киши: «Майли, думсиз бўла қолсин, мени ортиқ қийнаманг», деди.

Вашмчи унинг баданига яна нинасини ботирди, мижоз дод-фарёд солди: «Энди-чи, энди қаерини чизяпсиз?».

«Қулоғини!», деди уста.

«Қулоқсиз бўла қолсин. Жонимни оғритмай, ишингизни тезроқ битиринг», деди у.

Вашмчи қайтадан ишига киришган ҳам эдики, киши яна фарёд қилди: «Энди қаерини чизяпсиз?».

Вашмчи: «Қорнини».

Киши: «Жоним азобланапти, қорнини ҳам чизмай қўя қолинг», деди.

Вашмчи мижозидан ажабланиб, нинани улоқтирди ва: «Бундай ҳолга илк бор тушишим. Думсиз, қулоқсиз ва гавдасиз шерни ким кўрибди?!», деди.

Эй биродар! Мақсадинг йўлидаги қийинчиликларга сабр қил. Шунда ўзингнинг беодоб нафсинг хоҳишларидан қутиласан. Нафсини поклаган, кўнглида илоҳий ишқ туйғусини уйғотган, атрофини ойдинлатишни ўрганган киши Аллоҳнинг нури ила оламга боқади!

ХУШЁР ТУЛКИ

Шер, тулки ва бўри ўзаро келишиб, овга чиқишди. Улар бир-бирларига ёрдамлашиб, ўлжаларни осонгина қўлга киритишни режалаштиришган эди. Ўрмон қироли шер бу ҳамроҳлари билан ов қилишга ор қилса-да, шерикликка рози бўлди. Бўри ва тулки, баҳайбат шер ортидан эргашдилар. Улар ёввойи ҳўкиз, эчки ва қуён овлашди. Ўлжаларини ўрмонга олиб кирдилар. Бўри билан тулки жуда очиққан, ўлжаларга қараб, оғизларининг суви оқарди. Буни сезган шер ичидан «Кўрамиз, сизга нима тегаркан?», деб қўйди.

Бўрига қараб: «Эй қари, тажрибали бўри. Ўлжаларни ўзинг тақсимлагин-чи, адолатингни бир кўрайлик», деди.

Бўри ўзича тақсимлашга киришиб, шерга: «Мана бу ёввойи бузоқ сенинг улушинг, эчки менга, қуён эса тулкига тегди», деди.

Шер ғазаб билан: «Эй бўри, менинг ҳузуримда ўзингча «бу сенга, бу менга» деб тақсим қиляпсанми. Менинг ёнимга кел-чи, сенга ким эканимни билдириб қўйай?!», деди.

Бўри у тарафга яқинлашар экан, шер панжаси билан бир уриб унинг бошини ёрди.

Кейин тулкига қараб: «Қани, энди сен кел. Ўзинг адолат билан тақсимла!», деди.

Тулки: «Эй тенги йўқ шер! Мана бу семиз ҳўкиз сизнинг нонуштангиз, эчки тушлигингиз, қуён эса кечга яраб қолар», деди.

Шер бу тақсимотдан мамнун бўлиб: «Эй тулки, сен бундай оқилона тақсимлашни қаердан ўргандинг?», деб сўради.

Тулки: «Бўрининг бошига тушган нарсадан ўргандим!», деб жавоб берди.

Ақлли инсон боиқаларнинг хатоларидан, улар йўлиққан балолардан ибрат олади. Фиръавн, Од қавмларининг бошига

тушганларни билганларидан кейин, дунёга бўлган ҳирси, кибр ва гурурини четга суриб ташлайди. Агар дунё матосидан, ўзини катта туттишдан ва ҳирсидан воз кечмайдиган бўлса, бундан кейин унинг ҳолидан, ақлсизлигидан бошқалар ибрат олади.

КИМ У?

Ошиқ ёрининг остонасига келиб, эшикни тақиллатди. Севгилисидан: «Ким у эшикни тақиллатаётган?», деб сўради.

Ошиқ: «Менман, мен!», дея жавоб берди.

Маҳбуба: «Сен бўлсанг, кет бу ердан! Сен ҳали камолга етганинг йўқ», деди.

Бечора ошиқ ноилож ортига бурилиб кетди. Кун сайин уни ишқ азоби ва севгилисидан хасратидан қийналиб борарди. Орадан роппа-роса бир йил ўтгач, яна маҳбубасидан эшигини тақиллатди. Ичкаридан: «Ким у?», деган жавоб келди.

Ошиқ: «Эй маҳбуба, бу сенсан, сен!», деди.

Маҳбубаси: «Ичкарига марҳабо! Бу уй тордир. Унга фақатгина бир жон сиғади. Ип икки тур бўлса, нина тешигидан ўтмайди. Модомики, сен бирсан, келавер!», деди.

Фоний борлиқ ўзини боқийликка тўла-тўқис топиширгандагина, у ҳам боқий ва барҳаётдир.

ҚАНДАЙ ҲАДЯ КЕЛТИРДИНГ?

Ҳазрати Юсуфнинг эшигини бир дўсти тақиллатди. Уни ичкарига тақлиф қилдилар, узун суҳбат қуришди. Дўсти Юсуфдан қудуққа ташланган вақтларида нималар содир бўлганини сўради. Ҳазрати Юсуф бошдан ўтказган ҳодисаларни айтиб бердилар. Сўнг: «Эй мусофир дўстим, менга нима ҳадя олиб келдинг?!», дедилар.

Дўсти: «Сизга совға қидирдим. Лекин бирор нарсани сизга муносиб деб билмадим. Бир томчи сувни улкан уммонга ҳадя қилиб олиб бориш мумкинми. Ўйлай-ўйлай, мана бу кўзгуни келтиришни маъқул кўрдим. Эй кўзимнинг нури! Зора, кўзгуга қараб гўзал юзингизни кўрганингизда, мени бир бора эслаб кўярсиз?!», деди.

Дўстлар зиёратига қўли бўш ҳолда бориш тегирмонни буздойсиз боришига ўхшайди. Маҳшарда Жаноби Ҳақ: «Қиёмат куни учун қандай армуғон олиб келдингиз?», деб сўрайди.

Яратганнинг ҳузурига қўли бўш ҳолда қандай бормоқчисиз? Ҳаёт неъматини вужудимиз ойнасини омонат сақлаб, чанг-зуборлардан тозалаб, Соҳибига покиза қайтариш учун берилмаганми?!

КАРНИНГ БЕМОР ЗИЁРАТИГА БОРГАНИ

Қулоғи эшитмайдиган одамга бир киши: «Қўшнинг касал бўлиб қолибди», деб айтди. Шунда у ўзича, ўзига-ўзи: «Касал одамнинг овози паст чиқади, нима гапирганини қандай тушунаман, ҳолидан қандай хабар оламан», деб ўйлади. Ниҳоят, «Нима деганини лабларининг кимирлашидан билиб оламан. Олдинига: «Яхшимисиз, қўшни?», деб сўрайман. «Яхшиман, яхши», деб жавоб беради. Мен: «Аллоҳга шукрлар бўлсин! Нималар тановул қияпсиз?», деб сўрайман. «Шарбат ёки шўрва ичдим», дейди. «Ош бўлсин, шифо бўлсин, тезда тузалиб кетинг!», дейман. «Табиблардан ким келаяпти, сизга ким қараб турибди?» деб сўрайман. «Фалончи» дейди. «Яхшики, уни чақирибсиз, у борган жойда ишлар яхши бўлади. У қараган хаста тезда тузалиб кетади», деб айтаман», деди.

Кар шундай ўйлар билан қўшнисини кўргани борди. Бемордан: «Қандайсиз, яхшимисиз?», деб сўради.

Қўшниси: «Аҳволим жуда оғир, ўлаётгандекман», деб жавоб қилди.

Кар: «Аллоҳга шукрлар бўлсин!», деди.

Кутилмаган жавобдан беморнинг авзои бузилиб: «Бу қандай гап, ҳали қўшним менинг ўлимимни хоҳлаяптими?», деган хаёлга борди.

Аҳвол тубдан ўзгарганини пайқамаган кар: «Нималар тановул қияпсиз?», деб сўради.

Касал: «Заҳар-заққум!», деди.

Кар: «Ёқимли иштаҳа!» деди. Бундан беморнинг буткул жаҳли чиқиб кетди.

Кар: «Табиблардан ким келаяпти, сизга ким қараяпти?», деб сўради.

Қўшниси: «Азроил келаяпти, аммо сен бу ердан даф бўл!», деб бўғилди.

Кар: «Уни чақириб тўғри қилибсиз. У борган жойда ишлар яхши бўлади», деб уйдан чикди. Кетаётиб: «Жуда яхши иш бўлди, кўшнимни зиёрат қилиб, кўнглини олдим!», деб ўйлади.

Кўшниси эса: «Бу киши менинг душманим экан. Менда қасди бор экан», деб ётарди.

Қанчадан-қанча кишилар борки, бурчларини, ибодатларини юзаки бажарадилар. Улардан талаб қилинган бошқа, улар тақдим этган нарса бошқа-бошқа бўлиб чиқади. Хаёл билан ҳаёт бир-бирига мувофиқ келавермайди. Мазмун-моҳиятини англамай, юзаки қилган амал билан савоб тамаъ қилиб, жаннатни орзу этадилар. Ҳақдан бошқага қаратилган амал ибодат эмас, яширин гуноҳдир!

Риё учун ўқилган намоз, ташқаридан қанчалик соф кўринса-да, ичида ширк бор. Ҳикоядаги кар киши ҳам «Яхшилик қилдим. Бир касал кўрдим, кўшничилик ҳаққини адо этдим», деб ўзидан мамнун. Ҳолбуки, у кўнгил қозонаман деб кўнгилни яралаб қўйди. Таҳминий уйдирма гаплар билан беморни баттар азоблади.

РАССОМЛАР МУСОБАҚАСИ

Хитойлик рассомлар билан турк рассомлар баҳслашиб қолди. Хитойликлар: «Энг моҳир рассомлармиз» дейишса, турк рассомлари ҳам бу борада ўзларидан ўтадигани йўқлигини даъво қиларди. Ким моҳирроқ эканини аниқлаш учун эса шахсан султон мусобақа ташкиллаштирди. Аввалига турклар беллашувдан бош тортишди. Хитойликлар: «Бизга бир хона, рақибларимизга ҳам алоҳида хон беринг, суратни ўша ерда чизамиз», дейишди. Орасига парда тортилган икки хонада рассомлар ишга киришди.

Хитойликлар ҳазинадан ҳар куни турли рангдаги бўёқларни олишарди. Турклар эса на бўёқ сўрар ва на бошқа нарса. «Бизга фақатгина оддий қалам берсангиз кифоя», дейишди. Хитойликлар расм чизаётганда, турклар деворни жиллолаш билан банд эди. Девор топ-тоза кўринишга келди. Ниҳоят, хитойликлар ҳам расмни тугаллаб, ҳевинч ва хурсандчилик билан чолғулар чалиб, султонга хабар юбордилар.

Султон хитойлик рассомлар ижодини кўриб ҳайратда қолди. Навбат турк рассомларига келди. Турклар икки хона орасидаги пардани кўтардилар, хитойликлар чизган ажойиб расм деворда акс этди. Ҳатто, деворга жо бўлган сурат ҳақиқийсидан кўра жозибалироқ кўринарди. Томошабинлар туркларнинг ижодига тан берди.

Яхшиликлар билан жиллоланган, ҳирс, тамаъ, хасислик каби кирлардан мусаффо, ойна каби соф кўнгилга гўзал суратлар жо бўлади.

ИККИНЧИ КИТОБ

МЕВАЛАРНИ КИМ ЕДИ?

Бир бадавлат кишининг қуллари орасида Луқмон исмли нимжон ва хунук қули бор эди. Ҳожаси заифҳол Луқмонни кўп хўрларди. Бир куни хожа қулларига меваларни йиғиб-теришни буюрди. Улар мева йиғиш учун боққа кетишди. Луқмондан бошқа қулар очликка чидолмай, меваларни паққос туширишди. Қайтишгач, хожаларига меваларни Луқмон еганини айтишди. Ҳожа унга қаттиқ сўзлар айтиб, жазоламоқчи бўлди. Луқмон ўзига ноҳақ айб қўйилганини айтиб: «Бизга тўйгунимизча иссиқ сув ичиринг ва отингизга миниб бизни югуртириб, бизни имтиҳон қилинг. Меваларни ким егани шунда маълум бўлади», деди.

Ҳожа бу таклифни қабул қилиб, қулларига тўйгунча иссиқ сув ичирди. Югура-югура ҳолдан тойган қулар меъдалари куриб, еган-ичганларини қайт қила бошлашди ва ниҳоят меваларни ким егани ошкор бўлди.

Қиёмат куни савобу-гуноҳлар, барча сирлар фош бўлади. Иймон келтириб, эзгу амал қилганлар билан гуноҳкор-жиноятчиларнинг ораси ажралади.

ҚАБУЛ БЎЛМАГАН ДУО

Бир ўғри илончининг илонини ўғирлади. У ўлжасини ўзига ғанимат деб ўйлади. Илон жуда заҳарли эди. Ўғрини чақиб, қийнаб-азоблаб ўлдирди. Илончи ўғрининг ўлганини эшитгач, уни ўзининг илони чаққанини англади. Ўзига ўзи: «Мен қанча изтироб чеккандим. “Ўғрини топсаму, илонимни қайтиб олсам”, деб дуолар қилдим. Аллоҳга шукрки, дуоларим қабул бўлмади. Зарар деб билганим, аслида, мен учун фойдали экан», деди.

Қанчадан-қанча дуолар борки, дуо қилувчи истагини хайрлик деб ўйлайди. Лекин у зарарли бўлади. Яна шундай дуолар борки улар хайрли бўлади, лекин сўралмайди ўрнига бошқа фитна бўлган нарсаларни сўрайди. Буюк фазл ва марҳамат соҳиби, чексиз ҳикмат эгаси Аллоҳ таоло бандаларига меҳрибонлигидан бу каби дуоларни қабул қилмайди.

ҲАР КИМ ЎЗ ИШИНИ ҚИЛСИН

Ҳазрати Исога бир нодон киши ҳамроҳ бўлди. Йўлда кетишар экан, бир қудук атрофида ётган суякларни кўриб қолди. Ҳазрати Исога: «Эй йўлдош дўстим, ўликларни тирилтирадиган муборак сўзларингизни менга ҳам ўргатсангиз. Менинг ҳам инсонларга фойдам тегса, ўликларга жон бахш этсам!», деб сўради.

Ҳазрати Исо: «Жим бўл! У сен қиладиган иш эмас!», деб жавоб бердилар.

Лекин бу жоҳил кимса у зотни ҳол-жонларига қўймай: «Агар менга ўргатмасангиз, у муборак сўзларни ўзингиз ўқингда, мана бу суякларни тирилтиринг», деди.

Ҳазрати Исо нодоннинг ишидан хафа бўлиб: «Эй Роббим, нега бу одам ўзининг ўлган кўнгли қолиб, бошқаларнинг дардига дармон бўлишга уринапти?!», дедилар.

Ноилож, ҳазрати Исо Аллоҳга дуо қилдилар. Аллоҳ суякларга жон берди. Суяклар орасидан баҳайбат шер чиқди ва бир панжа уриб нодонни ўлдириб қўйди.

Эй Парвардигор! Бўлмагур, фойдасиз нарсалардан бизни узоқлаштир. Бизга асал бўлиб кўрингани заҳар, нажотдек туюлгани тузоқ бўлиб чиқар экан. Бизга ҳар нарсани асл ҳолича кўрсат!

ЖОҲИЛНИНГ МУҲАББАТИ

Султоннинг бир лочини бор эди. Бир куни саройдан қочиб учиб кетиб, бир қари кампирнинг уйига қўнди. Кампир овқат тайёрлаётиб лочинга кўзи тушди ва унга: «Эҳ бечора, сени боқолмайдиганнинг қўлига тушиб қолибсан-ку. Қанотларинг ва тирноқларинг керагидан ортиқ ўсибди», деди.

Сўнг лочинни ушлаб, оёқларини яхшилаб боғлади. Қанотлари ва тирноқларини қисқартирди. Кейин эса олдига бир ҳовуч сомон қўйди.

Султон эса кун бўйи қушини қидирди. Кеч киргач уни ҳалиги кампирнинг уйида тупроққа беланиб ётганини кўрди. Султон лочинининг ҳолини кўргач, ачинганидан йиғлаб юборди. Сўнг унга: «Бизга бевафолик қилганинг учун шу ҳолга тушдинг ва сен бунга лойиқсан», деди.

Лочин эса қанотларини Султоннинг қўли томон чўзиб «Ҳа, мен шунга лойиқман», дейишга интиларди.

Эй дўстим! Жоҳилнинг муҳаббатини кампирнинг лочинга қилган муомаласидек бил.

ҚИШЛОҚЛИКНИНГ ХЎКИЗИ

Қишлоқлик киши хўкизини молхонага боғлаб қўйган эди. Бир шер келиб хўкизни паққос туширди-да, ўрнига ўзи ётиб олди. Қишлоқлик кеч тушгач молидан хабар олиш учун молхонага кирди. Кеч бўлгани учун шамчироқ билан хўкизини қидирар экан, унинг ўрнида ётган шернинг уёқ-буёғини силаб қўйди. Шер: «Мени хўкизи деб ўйлаяпти. Агар бу ер бироз ёруғ бўлганида, кўркувдан дир-дир титраган бўларди», деб ётарди.

Аллоҳ таоло шундай марҳамат қилади: “Агар ушбу Қуъонни тоққа туширганимизда эди, унинг Аллоҳдан кўрққанидан титраб-қакшаб ва парчаланиб кетганини кўрар эдинг. Ушбу мисолларни одамларга келтирурмиз, шоядки улар фикр юритсалар” (Ҳашр сураси, 21- оят).

Аллоҳнинг муборак исмини ота-она, устозимиз ёки бошқа бировдан эшитиб, минг бир гафлат билан Унга илтижо қилаяймиз. Аллоҳ лафзини тақлид қилмасдан, Унинг номининг ҳақиқатидан хабар топганимизда, шам каби эриб, гафлатимиздан ном-нишон ҳам қолмас эди.

ЭШАК КЕТДИ!

Сўфилардан бирининг йўли хонақоҳга тушди. Эшагини хонақоҳ молхонасига боғлаб, ем ва сувини берди.

Хонақоҳдаги дарвешлар жуда фақир яшарди. На ўзлари учун ва на меҳмон олдига кўядиган егуликлари бор эди. Дарвешлар йиғилиб ўйланишди, охири, сўфининг эшагини сотишга келишдилар. Дарҳол уни бозорга олиб бориб сотиб, пулига ноз-неъматлар харид қилишди. Хонақоҳга келиб шамларни ёқишди. Атрофдагиларга: «Бу кеча зиёфат берилаяпти», деб хабар тарқатдилар.

Мусофирга иззат-икром кўрсатиб, кўнглини олишди. Сўфи ўзига кўрсатилаётган хушмуомаладан севиниб ўтирарди. Дарвешлар хурсандчиликдан жўшиб, кўнгилхушлик қилишарди. Зиёфат охирига етгач, чолғучи: «Эшак кетди, эшак кетди», деб бир ашула айта бошлади. Бошқалар ҳам унга жўр бўлдилар. Эшакнинг эгаси сўфи ҳам ҳаёжонга берилиб, улар билан бирга шу гапни такрорларди.

Тонгда туриб мусофир йўлга тайёрланди ва молхонага кирди. Қараса, эшаги йўқ. Сўфи: «Улар ҳазил қилишгандир», деб ўйлади.

Сўнг ёнига бир хизматчи келди. Ундан: «Эшагим қани?», деб сўради.

Хизматчи: «Бу қандай савол. Туни билан базм қилдингиз-ку. Эшагингиз сотилди. Зиёфат унинг пулига уюштирилди?!», деди.

Сўфи: «Мен уни сенга омонат топширган эдим-ку. Нега карамадинг. Нега менга хабар бермадинг?!», деб сўроққа тутди.

Хизматчи жон куйдириб ўзини оқлади: «Неча маротаба ёнингизга келган бўлсам, ҳаммадан кўра жўшиб, «Эшак кетди, эшак кетди» деб кўшиқ айтардингиз, ҳаммасидан хабардор бўлсангиз керак деб ўйладим!».

Сўфи энди нима ҳам десин? Барибир, эшагидан айрилиб бўлганди.

Кўзинг, ақлинг, қулогинг тозаланишини истасанг; кўзни юмган, ақлни тўсган, қулоқни ёпиб қолган тамаъ пардаларини йирт. Тамаъ қилиб тақлидга эргашигани сабаб сўфи ҳам нурни ва нур зарраларини кўролмади. Овқат ҳирси, кўнгилхушлик ва зиёфат истаги ақлини ҳақиқатни англашдан тўсди.

ИККИ ҚУЛ

Султон икки нафар кул сотиб олди. Бири келишган, озода, тишлари оппоқ эди. Султон янги қулини ёнига чақириб, суҳбатлашди. Кул хожасининг сўровларига аниқ ва тўлиқ жавоб берди. Султон унга илтифот кўрсатиб, ҳаммомга жўнатди. Сўнг: «Иккинчи кул ҳам ёнимга келсин!», деб амр қилди.

Бу кул жуда хунук, тишлари коп-қора, оғзидан нохуш ҳид келар эди. Суҳбатидан ҳам султоннинг кўнгли тўлмади. Лекин кўринишга қараб шошилиб ҳукм чиқармай, уларни яхшилаб синовдан ўтказишга қарор қилди. Оғзидан бадбўй қулига дедики: «Сен ақлли одамга ўхшайсан. Лекин олдинроқ ҳузуримга келган кул, мени сендан совутишга уринди, сен ҳақингда: «У яхши одам эмас, ўғри. Бўлмағур одамлар билан уфат ҳамда номуссиз киши», деб айтди», деди.

Кул: «Ҳожам, мен уни тўғрисиўз одам деб биламан. Ёлғон сўзлаганига гувоҳим ҳам йўқ. Менинг ёмон жиҳатларимни кўрган экан, у кўрган айбларимни ўзим кўра олмабман», деди.

Султон қанча уринмасин, қулга дўсти ҳақида ёмон гап айттиролмади. Аввалги кул ҳаммомдан қайтгач, хўжайинининг ҳузурига чақирилди. Султон унга: «Жуда ҳам чиройли бўлиб кетибсан. Лекин минг афсуски, нариги шеригинг сен ҳақингда айтган хислатлари сенда бўлмаганда эди», деди.

Кул бирдан қизишди: «Султоним, у диёнатсиз мен ҳақимда нима деди?!».

Султон: «У сенинг иккиюзламчилигинг, кўринишда даво, аслида эса дард эканингни гапирди».

Кул бу гапларни эшитгач, жаҳлдан ақлини йўқотди. Қизариб-бўзариб, шеригининг орқасидан оғзига нима келса гапирди. Султон: «Мен иккингишни ҳам имтиҳон қилиб кўрдим. Билдимки, унинг оғзидан нохуш ҳид келса, сенинг руҳингдан бадбўй ҳид таралар экан. Бундан кейин у сенинг хожанг, сен эса

унинг қулисан. Бор, унинг хизматида бўл!», деб буюрди.

Хуснли, аммо ахлоқсиз одам қадрсиздир. Бир инсоннинг юзи хунук бўлиши мумкин. Лекин ахлоқи гўзал бўлса, унинг оёқлари остида жон таслим қил! Зоҳирий шакл, гўзаллик ўткинчи, маъно олами эса боқий ва бебаҳодир.

ТАШНА БЎЛСАНГ, СУВГА ТАЛПИН!

Анҳор бўйида баланд девор бор эди. Нариги томонда ташналикдан тинкаси қуриган одамнинг сувга етишишига шу девор тўсқинлик қиларди. Бечора сувсизликда қолган балиқдай талпинарди. Чанқоқликнинг зўридан девордан оша бир ғишт парчасини отарди. Унинг анҳорга тушиб чиқарган товуши, ошиқ учун ёр овозидек ёқимли эди. У яна ғишт олиб отишни бошлади. Ирмоқ: «Тош отиб мени безовта қилишдан сенга нима наф?», деди.

Ташна: «Бундан менга икки фойда бор. Сувнинг овозини эшитиш мен каби чанқоққа хуш ёқади. Мен олаётган ҳар бир ғишт деворнинг юксаклигидан қисқартиради ва сувга етишим тезлашади.

Борлиқ девори Роббул оламинга қурбат ҳосил қилишига, Унга сажда этишига тўсиқ бўлиб тураверади. Бу тупроқ бадандан айрилмагунча оби-ҳаётдан тўйиб-тўйиб ичиши имкони бўлмайди. Девор ортидагилардан ким қанчалик ташна бўлса, шунчалик жидду-жаҳд билан девор ғиштларини улоқтиришига киришади.

ЭРТАГА ҚИЛАМАН...

Бир одам йўл бўйига тиканли бута экарди. Тиканлар ўсиб йўловчиларга озор бера бошлади. Одамлар: «Сен тиконларингни йўлдан йўқотгин!», дейишди. Лекин у ҳеч кимни тингламади. Тиканлар кундан-кун ўсиб, ўтган-кетганнинг кийимини йиртар, оёқларига қадалиб, қонатиб юборарди. Волий тиканли буталарни йўқотиши ҳақида амр қилди.

У: «Хўп бўлади, эртага барини юлиб ташлайман», деди.

Лекин бугун, эрта деб баҳона қилаверди. Тиканлар ўсиб, кўкариб, қувватланди. Волий: «Эй гапида турмайдиган инсон! Амримизни бажо келтир, сабримизни синама!», деди.

Тикан эккан: «Ҳавотир олманг, олдимизда ҳали кунлар кўп-ку. Ўшаларнинг бирида юлиб оламан», деб жавоб қилди.

Волий: «Сен буни эртага қиламан деяпсан-у, аммо тиканлар кун сайин қувватланишяпти. Уларни юлиб оладиган ҳам қарияпти, қувватдан қоляпти!», деди.

Сиз ҳар бир ёмон хулқни «тикон» деб билинг. Улар неча мароталаб оёқларингизни жароҳатлади. Унинг бадфеелиги дастидан инсоннинг ўзи ҳам, бошқалар ҳам озор чекади!

Қўлга болта олиб, ҳазрати Алий Ҳайбар қалъасининг дарвозасини йиқитгани каби ёмон хулқлар қалъасини қулатинг. Тиканлар ўрнига гул кўчатларини ундиринг, чаманзор барпо қилинг!

ЗУННУННИНГ ДЎСТЛАРИ

Зуннун Мисрий жазабага тушавериб, атрофидагиларни хавотирга солиб қўйди. Одамлар орасида «Зуннун жинни бўлиб қолибди» деган гап тарқалди. Унинг бу ачинарли ҳолидан хабар топган дўстлари дарҳол кўргани келишди. Зуннун уларни танимагандай, ким эканликларини сўради.

«Биз сенинг дўстларингмиз!», дейишди улар.

Зуннун уларни бақириб сўкиб кетди. Ўтирган жойидан сакраб турди-да, уларга қарата тош ва тупроқ соча бошлади. Кўргани келганлар бирин-кетин қочишиб, девор ортига беркинишди. Уларнинг тум-тарқай қочишини кўрган Зуннун қаҳ-қаҳ отиб: «Эй ёронлар, «Биз дўстмиз», деганларнинг ахволини бир кўриб қўйинг!», деди.

Дўстдан келадиган азият, кўргулик, дўстга оғир келадими хеч? Дўстликнинг ўлчови дўстдан келган жафого сабрдир. Жафо ва изтироб ботин, дўстлик эса унинг зоҳирига ўхшайди. Дўст – олтин кабидир. Бало ва азият эса олов. Олтин оташда тобланганидагина соф ҳолга келади.

ШАККОКНИНГ ЖАЗОСИ

Бир файласуф мадраса олдидан ўтаётган эди. Ичкаридан Қуръони каримнинг мана бу оятлари эшитиларди: **“Сен: «Айтинг-чи, агар сувингиз ерга сингиб кетса, сизга ким осонгина топиладиган сувни келтиради?» деб айт”** (*Мулк сураси, 30-оят*).

Файласуф ўзича: «Бунинг нимаси ажабланарли. Ўзимиз ерни қазиб, сувни чиқариб оламиз-ку?!», деб қўйди.

Кеч кирди, файласуф уйкуга кетди. Тушида забардаст бир йигит қаттиқ тарсаки тушириб, файласуфнинг икки кўзини кўр қилди ва унга: «Эй бефаҳм! Агар гапинг рост бўлса, кўзингнинг тубидан бир ёруғлик ва нур чиқариб кўр-чи!», деди.

Файласуф уйғониб ўрnidан турганида унинг кўзлари ҳақиқатан ҳам кўр бўлиб қолган эди.

Кошки, Роббимизнинг сўзларидан шак-шубҳа қилмаганида!

Кошки, тавба қилганда! Аммо файласуфнинг шаккоклиги туфайли қалбидаги тавба йўли ётилиб бўлган эди.

«Аллоҳим, Сенинг лутф ва карамингга муҳтожман», деб нафс истакларига мутеъликдан, гуноҳлардан тийилишга жидду жаҳд қилайлик!

ҚУЛНИНГ САДОҚАТИ

Луқмон оддийгина қул бўлиб, ҳожаси уни жуда яхши кўрар, бирга тамадди қилишни хуш кўрар эди. Ҳожага бир қовун ҳадя қилинди. Қулларидан бирига Луқмонни чақириб келишни буюрди. Луқмон келганида ҳожаси қовундан бир тилим узатди. У соҳибининг икромини мамнуният билан қабул қилди. Қовундан яна кесиб берди, Луқмон иштаҳа билан еди. Ҳожа: «Луқмон қовунни жуда яхши кўрар экан», деб ўйлади ва бир тилим қолғунига қадар кесиб бераверди. Луқмон ҳам ҳар сафар қовунни иштаҳа билан ерди. Унинг иштаҳасини кўрган хўжайин қовун жуда ширин экан деб ўйлаб, охириги тилимдан тишлаб кўрди. Шу заҳоти унинг аччиқ таъмидан юзлари буришиб кетди. «Луқмон, қовун жуда аччиқ экан, уни қандай қилиб бунчалар иштаҳа билан единг?», деб сўради.

Луқмон: «Бир неча йиллардан буён кўлингиздан шундай тотли-мазали таомлар едимки, бу ҳадянгизни «аччиқ экан», дейишга уялдим. Сиздан келган машаққатга фарёд қилгандан бурним ерга ишқалгани афзал. Лутф билан инъом этган бу қўлларингиздаги мазали қовунда қандай аччиқ таъм қолдириши мумкин?!», деб жавоб берди.

Севгидан аччиқ ширинга, мис олтинга айланади!

Севги билан кўчкилар тўхтаб барҳам топар!

Севгидан ўликка жон кирар!

Севгидан подшоҳ қул, қул подшоҳ бўлар!

Севгидан зиндон гулзорга, зулмат нурга алмашар!

Севгидан гинаю кудуратлар ўрнини шоду хуррамлик олар!

Севгидан йўлтўсар йўл кўрсатувчига айланиб, ҳидоятга йўл очар!

Севгидан хасталик сиҳҳат ва офиятга айланади!

Севгидан қаҳр-ғазаб раҳм-шафқатга алмашади!

ЯХШИЛИК

Бир отлик йўл бўйида ухлаб ётган одамнинг оғзига илон қираётганини кўриб қолди. Илонни ҳайдашга ҳарчанд ҳаракат қилса ҳам, эпломлади. Отдан тушиб, уни бор кучи билан уриб уйғотди. Одам калтакнинг зарбидан сапчиб турди. Отлик уни бир дарахт тагига судраб, чириган олмалардан ейишга мажбурлади. «Менга нега зулм қилаяпсан, сенга нима ёмонлик қилдим?!», деб додлади.

Йўловчи уни сира тингламади ва сабабини ҳам айтмади. Чунки ҳақиқатни билганидан сўнг кўрқиб юраги ёрилиши мумкин эди.

«Энди мана шу адирда югурасан!», деб қамчиси билан уни савалашга тушди. Бечора додлаб қочарди. Югура-югура меъдаси шундай қоришдики, еган-ичганини қайт қилди. Илон ҳам чириган олмалар билан аралашиб оғзидан чиқиб кетди. Илонни кўрган одам унга нега бундай муомала қилаётганини англаб етди. Отликка раҳмат айтиб, хайр-дуолар қилди.

Хайрихоҳ инсонларнинг дўстлиги мана шундай бўлади. Улардан келган машаққат қалбга роҳат, руҳга озуқадир.

НОДОН ДЎСТДАН АҚЛЛИ ДУШМАН ЯХШИРОҚ

Айиққа баҳайбат илон ҳужум қилди. Айиқ жон таҳликасидан ўкираётганида, уни жасур бир йигит кўриб қолиб, илондан кутқарди. Айиқ ўз халоскорига миннатдорчилик билдирди. Унинг ортидан эргашди, ҳеч айрилмас, орқасидан қомасди. Кунларнинг бирида йигит дардга чалинди. Айиқ эса дўстини сира ёлғизлатмай, ёнида ўтириб тузалишини кутарди. Бир йўловчи уларнинг ёнидан ўтаётиб, йигитга: «Биродар, бу нима ҳол. Айиқ билан нима алоқанг бор сени?», деб сўради.

Йигит унга бўлган воқеани тушунтириб, шундан буён айиқ уни яхши кўриб қолгани, содиқ дўст бўлиб юрганини айтиб берди. Йўловчи: «Сен айиққа бунчалик ишониб кўнгил берма. Нодоннинг дўстлиги душманнинг ёвлигидан ҳам ёмон. Ақлинг бўлса, уни ўзингдан узоқлаштир», деб маслаҳат берди.

Йигит: «Сен бу гапни бизга ҳасад қилганинг учун, дўстлигимизни кўролмаётганинг учун айтаяпсан. Сен айиққа эмас, унинг садоқатига боқ!», деди.

Нариги киши: «Менинг ҳасадим ҳам бу айиқнинг дўстлигидан яхшироқ. Ўрнингдан тур, кетдик, ҳайвонни инсондан устун кўрма. Ўзинг каби инсонлардан дўст кидир!», деди.

Лекин хаста йигит унинг гапига кулоқ солмасдан: «Эй ҳасадгўй! Кет бу ердан!», деб йўловчини ҳайдади.

Мусофир: «Мен билан кетсанг, ўзингга яхшилик қилган бўлардинг!», деб йўлида давом этди.

Бироздан сўнг хастанинг уйқуси келиб, ухлаб қолди. Айиқ беморнинг бошида ўтириб, унга озор берадиган пашшаларни ҳайдарди. Бир пашша йигитнинг юзига кўниб, ҳеч кетмай тураверди. Айиқнинг жаҳли чиқиб, ўрмондан катта тош олиб келди. Қараса, ҳалиги пашша дўстининг юзида уёқдан-буёққа визилляпти. Айиқ жаҳл билан тошни унга қараб отди ва

дўстини ўлдириб қўйди.

Аҳмоқнинг муҳаббати айиқни кига ўхшайди. «Нодон дўстдан ақлли душман яхишироқ», деб бежиз айтмаганлар.

ҚАРҒА БИЛАН ЛАЙЛАК

Бир куни чўлда қарға билан лайлакнинг ёнма-ён турганини кўриб ажабландим. Бу икки бошқа-бошқа қуш, қандай қилиб дўст бўлди. Ҳайратга тушиб улар томон яқинлашдим. Қарасам, иккиси ҳам чўлоқ экан.

Дард инсонларни бирлаштиради, бир-бирларини тушинишига йўл очади.

ХАСТА ЗИЁРАТИ

Аллоҳ таоло Ҳазрати Мусога: «Мен хасталандим, кўргани келмадинг!», деди.

Мусо бу илоҳий хитоб қаршисида ҳайратда қолдилар ва: «Аллоҳим, Сен барча айб ва нуқсонлардан поксан! Эй Роббим, бу қандай ҳикматки, маъносини менга ҳам англаггин?!», деб ёлворди.

Аллоҳ таоло Мусонинг дуоларини қабул этиб: «Менинг хос ва танланган бандам хасталанди. Сен эса уни бориб кўришинг керак эди», деб марҳамат қилди.

Аллоҳ билан боғланишини, Аллоҳга қурбат ҳосил қилишини истаган киши доимо Унинг хос дўстларининг ҳузурига ошиқсин! Бемор бандаларининг ҳолидан хабар олсин, муҳтож қулларига ёрдам берсин.

ШАЙТОННИНГ НАЙРАНГИ

Султон саройда ухлаб ётарди. Халқнинг зиёратидан чарчаб, хизматкорларига саройни кулфлатиб, ҳеч кимни киритмасликни тайинлаган эди. Энди уйқуга кетган ҳам эдики, уни кимдир туртди ва дарҳол беркиниб олди. Султон: «Мени ким безовта қилди экан. Дарвозалар кулфланган эди. Қандай кирган бўлиши мумкин?!», деб ётарди.

Ўрнидан туриб, қидира бошлади. Парда ортига беркинган шарпани кўриб: «Ҳой! Сен кимсан? Исмнинг нима?», деб сўради.

У: «Шайтонман», деди.

Султон: «Нега хонамга кирдинг, нега мени уйғотдинг, ростини айт, ёлғон гапирма?!», деб сўради.

Шайтон: «Намоз вақти бўляпти, туриб масжидга шошилишинг керак», деб жавоб берди.

Султон: «Сен ҳеч қачон, ҳеч кимга яхшилик қилмагансан, қилмайсан! Асл мақсадинг нима. Бу ҳолинг ўғрининг, уй эгасига: «Мен уйингга қоровуллик қияпман» дейишига ўхшайди?!», деди.

Шайтон билан султон шу йўсинда бир қанча вақт тортишди. Шайтон, ниҳоят, ростига кўчди: «Уйғотишимнинг сабаби, намозга кеч қолганингда қаттиқ надомат чекиб йиғлар, Роббингга ёлвориб, кўпдан-кўп савобга эга бўлардинг! Бунга йўл кўймаслик учун сени уйғотдим!», деди.

Султон: «Мана, энди тўғри гапирдинг! Сендан фақат шундай қинғир ишлар кутилади. Эй шайтон, сен ўргимчакка ўхшайсан. Фақат пашша овлай оласан, холос. Овора бўлмай, бу ердан даф бўл! Чунки сен фақат ёмонлик даъватчисисан. Кўрсатган йўлинг гирдобдир. Сен одамларни савобдан, яхшиликдан тўсиш учунгина ҳаракат қиласан!», деди.

Ёмондан яхшилик кутиш хомхаёлдан бошқа нарса эмас. Асли душман бўлгандан дўстлик чиқмайди. Инсон билан шайтон

*орасида азалий адоват бор. Алишер Навоий айтганлари каби:
«Одам била шайтон мухолафатин унутма. Ота душманин
ўзингга дўст тутма».*

ЎҒРИНИНГ ОЁҚ ИЗЛАРИ

Бир одам уйига тушган ўғрини кўриб қолди ва уни тутиш учун орқасидан борди. Таъқибни сезган ўғри қочди, уй эгаси қувди. Икки-уч майдон айналишди. Уй эгаси қанчалик чарчамасин, ўғрини тутиш ниятидан воз кечмади. Ўғри ҳам ҳолдан тойиб, қўлга тушай деганида, кимдир нидо қилиб: «Кел-кел, ўғри бу ёқда!», дерди .

Уй соҳиби «У ерда бундан муҳимроқ бирор гап борга ўхшайди, уйим ва оиламга зарар бераётган бўлишмасин», деб тўхтади. Чақирган одамнинг ёнига бориб: «Ҳа, нима бўлди, кимни айтяпсан?», деб сўради.

У: «Қара, мана булар ўғрининг оёқ излари. Сен шу излар ортидан бор, ўғрини ушлайсан», деди.

Уй соҳиби ғазаб отига миниб: «Эй нодон! Тутишимга бир баҳя қолганида уни қўйиб, сенинг гапингга кириб буёққа келдим. Сен эса менга унинг оёқ изларини кўрсатяпсан. Чапдан, ўнгдан деб, ўзингча йўл кўрсатмоқчи бўласан. Мен унга етай деганимда, чап-ўнгдан йўл борлигини ўйламаган эдим!», деди.

Ҳаётда ўзини доно санайдиган, аслида эса илмсиз, қўлидан иш келмайдиган кишилар учрайди. Улар ўзларини ақли кўрсатиши учун ўринли-ўринсиз маслаҳат беришга уринадилар. Лекин сизни йўлдан қўйишдан, вақтингизни олишдан бошқага ярамайдилар. Модомики, тўғри йўлдасиз, гумроҳ кишилар сизни чалғитишларига йўл қўйманг!

Етишиши ва қовушиши учун, на изга ва на сўзга ҳожат бор?!

ТҶРТ ҲИНД

Ҳиндистонлик тўрт нафар мусулмон намоз ўқиш учун масжидга киришди. Такбир тушириб, ибодатни бошладилар. Шу орада масжид муаззини келди. Ҳиндлардан бири намозда турганини унутиб: «Ҳой муаззин, азонни айтдингми ёки ҳали вақтими?», деб сўради.

Уни эшитган иккинчи ҳинд: «Эй биродар, жим тур! Намозда туриб гаплашдинг ва ибодатинг бузилди!», деди.

Учинчиси: «Сиз нега ундан хато қидираяпсиз, ўзингиз ҳам намозда гапириб қўйдингиз. Унга берган ўгитга ўзингиз амал қилинг!», деди.

У сўзини тугатмай, тўртинчи намозхон: «Худога шукрки, сиз қилган хатони мен такрорламадим, намозимни бузмадим», деди.

Бировнинг айбини кўриб гапириб юрадиган, айбдордан кўра кўпроқ хато қилган ҳисобланади. Ўз нуқсонини кўрганлар эса қандай ҳам яхшидирлар.

Бировдан айб қидирган унинг айбини ўзига сотиб олибди. Чунки инсоннинг нафс истаклари бу дунёда, руҳий ва маънавий истаклари гайб оламидадир. Модомики, сен нафсоний ва ҳайвоний хоҳишлар ортидан эргашаётган бўлсанг, демак, бир қанча маънавий нуқсонларинг бор экан, малҳамни ўзингга сурт! Малҳам ва даво эса ўз айб-нуқсонларингни кўра билмоқдир.

БИРИНЧИ УНИ ЎЛДИРИНГ!

Ўғиз турклари бир қишлоққа ҳужум қилиб, бор-будларини тортиб олишди. Бир қарияни тутиб, қўл-оёғини боғладилар. Қария ёлвора бошлади: «Эй султон, эй улуғ инсонлар, мени нега ўлдирмоқчисиз. Ахир, мен бир фақир одам бўлсам?!», деди.

Ўғиз туркларидан бири: «Мана бу дўстинг ўлимингни кўрсин. Токи ўзининг ҳам бошига шу қисмат тушишини ўйлаб, бизга яширган олтинларининг жойини айтсин!», деди.

Қария: «Сиз кўрқитмоқчи бўлган инсон мендан-да фақир, камбағал!», деди.

Ўғуз турки: «У шундай кўриняпти холос. Лекин биз унда олтин борлигини билдик!», деди.

Қария яна ёлворди: «Агар, бизда олтин бор деб ўйлаётган экансиз, биринчи уни ўлдиринг. Мен кўрқиб сизга олтинларнинг жойини айтай!», деди.

Биз охирги уммат ўлароқ дунёга келдик. Нуҳ, Ҳуд ва Мусо каби қавмларнинг ҳалокати биз учун қаттиқ огоҳлантиришдир. Аллоҳ таоло уларнинг бошига тушганларини эшитиб хушёр бўлишга, Унга иймон келтириб, амрига итоат этишга чақиради.

ҚАРИЯНИНГ ШИКОЯТИ

Бир қария хасталаниб шифокор хузурига борди. Шикоят қила бошлади: «Ақлим тарқоқ, хаёлим жойида эмас», деди.

Шифокор: «Бу кексалиқдан», деб жавоб берди.

Чол: «Кўз ўнгим қоронғилашади, яхши кўролмаяман».

Шифокор: «Бу ҳам кексалиқдан», деди.

Чол: «Елкам жуда қаттиқ оғрийди», деди.

Шифокор яна шу тарзда таскин берди: «Бу ҳам кексалиқдан».

Чол: «Устига-устак, ошқозоним ҳам еганларимни ҳазм қилмаяпти».

Шифокор: «Кексалиқдан».

Чол: «Нафас олиб-чиқарганимда ҳам қийналаяпман», деди.

Шифокор: «Кексалиқдан ҳаммаси, инсон кексайганида юзлаб дардга чалинади», деди.

Қариянинг жаҳли чиқди: «Эй нодон! Сен бундан бошқа нарса билмайсанми/ Сенга ҳақимликда бошқа гап ўргатишмаганми/ Аллоҳ ҳар бир дардга дармонини бериб қўйганида, сен тўтига ўхшаб менинг барча дардларимга нега бир хил жавоб бераяпсан?!», деди.

Шифокор: «Бу ғазаб ҳам кексалиқдандир!», деди.

Айрим кексалар бир оғиз гапни ҳам кўтаролмайди, ғазабланаверади. Лекин илоҳий ишқ билан маст бўлган қария мутлақо бошқачадир. Унинг ичида маънавий топ-тоза руҳ мавжуд. Ҳақ таолога ошиқ бўлган одам кўринишида кекса, аммо ички ҳаётида навқирондир.

ЖАНОЗАНИ ҚАЕРГА ОЛИБ КЕТИШЯПТИ?

Бир бола отасининг тобути бошида фарёд чекиб: «Отажон, сизни қаерга олиб кетишмоқчи?! Воҳ, тупроққа, жуда ҳам тор, ғам-изтироб билан тўлган уйга олиб боришмоқчимми?! У ерга на гилам тўшалган, на бўйра! На кундузи қуёш чиқади ва на кечаси чироқ ёнади! У жойда на бир қатра сув, на егуликдан асар бор! Эҳ, у ерда на эшик бор ва на йўл! На оғир кунда ёнингизда турадиган қўшнингиз бор!», дерди шўрлик.

Ғам-қайғудан йиғлаб нола қиларкан, унинг сўзларини эшитган бир бола кўлидан тутиб турган отасига: «Отажон, қасам ичиб айтаманки, бу жанозани бизникига олиб кетишяпти-ёв!», деди.

Отаси: «Бу нима деганинг, аҳмоқ?!», деб кўлини сиқиб кўйди.

Бола яна қатъий оҳангда: «Отажон! У боланинг санаб ўтган васфларига қаранг. Бизнинг уйимизнинг сифатлари-ку! Жанозани бизникига олиб боришяпти», деди.

Бунда бир нечта ишора бордир. Лекин дунё ботқоғига ботган кимса буларни қандай кўрар, қандай билар?

Аллоҳнинг нуридан мосиво, зулматга чўмган қалб иймонсизларнинг ичидек тор ва қоронғи. Ундай қалб Аллоҳнинг завқидан, Унинг маънавий лутфидан маҳрум. Бундай кўнгил уйда на қуёш порлайди, на унинг эшиклари маърифат ва ҳақиқатга очилади. Сен учун бундай кўнгилдан мазор яхшироқдир. Ҳозирнинг ўзида зулматда қолган, нурсиз, тор қалбинг мазоридан чиқ-да, нажотга шошил!

УЧИНЧИ КИТОБ

НЕГА ЎЗИНГ АБГОР ҲОЛДАСАН?

Бадавий туясига икки қоп ортиб йўлида борарди. Йўлда бир одамга дуч келди. У: «Қопларда нима бор?», деб сўраб қолди.

Бадавий: «Бирида буғдой, иккинчисида қум», деб жавоб қилди.

Киши ажабланди ва: «Нега бирига буғдой, иккинчисига қум солиб олдинг?», деб сўради.

Бадавий: «Менинг бир қопгина буғдойим бор эди. Баравар бўлсин деб, бир қопга қум тўлдириб, иккисини туямга юклаб олдим», деди.

Йўловчи: «Буғдой солинган қопингни иккига бўлсанг, туянинг юкини ҳам енгиллатган бўлардинг?!», деди.

Бадавийга унинг фикри ёқиб тушди: «Офарин сенга, файласуф экансан! Эй оқил инсон, нега ўзинг бундай абгор аҳволда пиёда кетаяпсан?», деб сўради.

Содда бадавий файласуфнинг ёлғиз ўзи пиёда юришини истамасди. Унга: «Эй файласуф, бундай ақл-фаросат билан сен ё султонсан, ёки вазир, тўғриси айтивер?!», деди.

Файласуф: «Иккиси ҳам эмасман. Аҳволимдан кимлигим маълум», деди.

Бадавий: «Ундай бўлса, нечта туя, нечта ҳўкизинг бор?», деб сўради.

Файласуф: «На униси бор, на буниси. Саволларинг билан мени қийнама!».

Бадавий: «Ҳеч бўлмаса, қанча пулинг бор, шуни айт. Инсонларга яхши насиҳатлар қиласан. Сенда дунёдаги мисларни олтинга айлантирадиган илм бўлса керак. Сенга ўхшаган инсонларнинг маҳорат ва сир-асрори ичида?!», деб қистовга

олди.

Файласуф: «Эй бадавий, бор-йўғим қорнимни тўйдиришга ҳам етмайди. Шунинг учун юпун, оч-наҳор юрибман. Ким бир бурда нон берса, унинг хизматида бўламан», деди.

Бадавий баланд овоз билан: «Қоч, мендан нарироқ тур! Сенинг касринг менга ҳам юқмасин. Қопларимнинг бирида қум, иккинчисида буғдой бўлиши сенинг ҳикматингдан яхшироқ. Менинг қалбим илоҳий лутф ва маънавий қутлар билан тўладир. Қалбимда Аллоҳдан қўрқиш ва Унинг амрларига бўйинсуниш истаги доимо бор», деди.

Баъзан ахлоқи бузуқ “билимдон”лар ўзларидан юқори мансаб ва ўринларга кўтарилиб қолади. Сўнг турли ҳийлалар билан Ҳақнинг таълимотларини ўзгартириб, қориштириб юборади. Ақлга сизмайдиган ишлар ортидан чопади. Асл яхшилик ва маънавий куч бўлган сабр-тоқат, кечиримлилик ва сахийликнинг илдизига болта урмоқчи бўлади.

МАНМАН СИЧҚОН

Сичқон туянинг нўхтасидан¹ тишлаб олиб етаклаб кетарди. Туя босиқ ва юмшоқлигидан унинг орқасидан эргашарди. Сичқон: «Ўзимнинг паҳлавонлигимни билмай юрган эканман», деб керилди. Туя эса «Мен ҳозир сенга кўрсатиб қўяман», дерди ичида. Юра-юра бир анҳор қирғоғига етишди. Сичқон кўрққанидан анграйиб қолди. Унинг ҳолини кўрган туя: «Эй тоғу тошларда менга йўлбошловчи бўлган сичқон, нега тўхтадинг. Қани, кетдик, бу ерда қолишимиз ярамайди!», деди.

Сичқон: «Дўстим, сув жуда ҳам чуқур, чўкиб кетаман», деди.

Туя: «Кўрайликчи, қанчалик чуқур экан», деб, анҳорнинг ўртасига борди. Кейин: «Эй кўрсичқон, бунинг чуқурлиги тиззабўйи, холос. Нимасидан кўрқасан?!», деди.

Сичқон: «Сенинг тиззанг қадар келмаган сув менинг бўйимдан юз баробар баланд», деб ожизлигини тан олди.

Туя: «Қолинг шу экан, тарбиясизлик қилиб, ҳадингдан ошганинг нимаси? Бундан кейин ўзингга ўхшаган сичқончалар билан бўйлаш. Сен туяга бас келаман деб овора бўлма!», деди.

Сичқон пушаймон бўлиб: «Мени шу сувдан ўтказиб қўй», дея ёлворди.

Туя унга ачинди ва: «Қани, елкамга чиқиб ол. Бу анҳордан ўтиш менинг ишим», деб уни дарёдан ўтказиб қўйди.

Фурур илонини дарҳол ўлдиринг. Йўқса, у аждарга айланиб, сизни маҳв этади. Минг афсуслар бўлсинки, ҳар ким ўзининг нафс ва гурур илонини бир чувалчангдек кўради. Оқил киши эса ўзига адолат кўзи билан қарайди ва ҳолини яхши англайди.

¹ Туяни бўйнига солиб, қўл билан ушлаб тортиб юрадиган эгов, ип.

ЎРИНСИЗ ТОРТИШУВ

Бир киши тўрт нафар фақирга: «Мана бунга хоҳласангизни сотиб олинг», деб пул берди.

Улардан бири форс эди. Ўз тилида: «Бу пулга «ангур»² сотиб олайлик», деди.

Иккинчиси араб эди, у: «Бунга «инаб»³ оламиз, жуда егим бор», деди.

Турк: «Мен ангур, инаб хоҳламайман. Яхшиси, узум олайлик», деди.

Румлик эса: «Тортишишни бас қилинг, бу пулга «истафил»⁴ оламиз», деди.

Бир-бирлари билан тортишиб, уришиб кетишди. Ниҳоят, турли тилларни биладиган киши келиб, уларни ажратди. Ҳар бирини тинглади. Сўнг пулга узум харид қилиб: «Сиз истаётган нарса мана шу эмасмиди?», деб сўради.

Улар бир овозда: «Ҳа, шу-шу!», дейишди.

Жоҳилликлари сабаб истақлари бир эканини ажрата олишмади.

Минг афсуски, бу каби ўринсиз тафриқа ва жанжаллар ҳали ҳамон барҳам топгани йўқ. То бир-биримизни англамагунимизча, ечим топмайди.

² Ангур – Форсча сўз бўлиб, «узум» маъносини беради.

³ Инаб – Араб тилида «узум» деганидир.

⁴ Истафил – Юнонча бу сўз ҳам «узум» маъноси англатади.

ФИЛ БОЛАСИГА ТЕГМАНГ!

Ҳиндистонлик донишманд узоқ сафардан оч ва юпун аҳволда келган мусофирларни кўриб, уларнинг ҳолига ачинди. Уларга: «Узоқ ва заҳматли сафардан яхши-ёмон кунларни бошдан кечириб келаяпсиз. Сафар давомида фил болаларига дуч келишингиз мумкин. Дўстларим, ҳар қанча оч қолсангиз ҳам, ўт ва япроқларга қаноат қилинг. Лекин фил болаларига зинҳор тегманг! Филлар болаларини қаттиқ кўриқлайди. Мен сизни огоҳлантирдим, буни асло унутманг!», деб панду-насихат қилди.

Мусофирлар донишманд билан хайрлашиб, йўлда давом этдилар. Узоқ юрмасларидан, бир семиз фил боласига дуч келдилар. Донишманднинг огоҳлантирганини унутиб, оч бўридек унга хужм қилишди. Ораларидан бири дўстларини бу ишдан қайтарди. Дўстлари унга кулоқ осмай, фил боласини тутиб, сўйиб еди. Филни тутишдан қайтарган одамгина ўзини тийди. Чунки у донишманднинг гапини эсидан чиқармаган эди.

Қорни тўйган йўловчилар узаниб, уйқуга кетишди. Оч одам эса уйғоқ эди. Баҳайбат филнинг чопиб келаётганини кўриб, ўрнидан туриб қочди. Фил уни тутиб олди. Оғзини уч марта ҳидлаб кўрди. Боласининг ҳидини топмагач, унга тегмади, соғ-омон кўйиб юборди. Кейин ухлаб ётганлар томон юрди. Ҳар бирининг оғзини ҳидлади. Сўнгра хартуми билан бирма-бир даст кўтарганча ерга уриб, барини ўлдирди.

Эй ҳаромдан тап тортмаётган зофил инсон! Билгинки, сен фил боласини еяпсан. Ҳаром луқманинг ҳиди дунёю-охиратда инсонни, шубҳасиз, шарманда қилади.

БЕГУНОҲ ТИЛНИНГ ДУОСИ

Аллоҳ таоло Ҳазрати Мусога: «Менга гуноҳ қилмаган, фахш сўзламаган тил билан дуо қил ва паноҳ тила!», деб буюрди.

Ҳазрати Мусо: «Ахир менда ундай тил йўқ-ку, Сенга қандай қилиб гуноҳ қилмаган тил билан дуо қилайин?!», деб илтижо қилиб сўради.

Аллоҳ таоло: «Ундай бўлса, Бизга бошқаларнинг тили билан дуо қил. Чунки сен бошқалар тили билан гуноҳ қилмагансан, уларнинг тили сенга тозадир. Яъни, шундай яшаб, шундай амаллар қилки, доим одамлар сени дуо қилсинлар», дея марҳамат қилди.

Аллоҳнинг зикри ила машғул бўлиш – энг покиза ҳолатдир. Бу поклик ўз жилосини таратиши билан, қуёш порлаганида тунги зулмат қандай чекинса, гафлат ва маъсият зулмати ана шундай чекинади. Аллоҳ таолонинг муборак лафзи тилга олинганида, на бир нопоклик ва на гам-ташвишдан асар қолади.

Яратганнинг зикри ила машғул бўл ҳамда олимлар, зокир ва обид бандаларнинг, мазлум ва йўқсилларнинг дуоларини олишга шошил! Уларнинг сен учун покиза тиллари воситасида Яратганга илтижо қил, шоядки нажот топсанг!

СЕН ЭСЛАСАНГ, ХУДО ЭСЛАЙДИ

Бир киши тунда Аллоҳнинг зикри билан машғул ўтирарди. Унинг ёнига шайтон келиб: «Қачондан бери «Аллоҳ, Аллоҳ» дейсан, лекин У сендан: «Нима истайсан, эй бандам?!», деб сўради. Бу ҳолингда яна қачонгача давом этасан. Сенга жавоб бўлмаяпти, кўрмаяпсанми?!», деди.

Шайтон фитнасига учган кишининг ихлоси сўнди, кўнглига шубҳа тушди. Зикрдан чалғиб, бошини ёстиққа қўйганча ухлаб қолди. Тушида чиройли чаманзорда Ҳизрни кўрди. У: «Нега Аллоҳни зикр қилишдан воз кечдинг. Нега Унинг зикридан пушаймонлик тортяпсан?», деб сўради.

Зокир: «Мен шунча пайтдан бери Аллоҳни зикр қилиб келдим. Лекин ҳозиргача менга жавоб бўлмади. Аллоҳнинг эшигидан ҳайдалишдан кўрқаяпман», деди.

Ҳизр: «Сенинг «Аллоҳ» дейишинг, Аллоҳнинг «Сўзла, эй қулим» дейишидир! Ўз номини зикр қилиш завқу шавқини кўнглингга солган ва Унга ёлвориш эҳтиёжини сенга ҳис қилдирган ҳам Ўзидир! «Роббим» дейишинг, Унинг «Қулим» дейишидан бошқа нима бўлиши мумкин?!», деди.

Ҳақиқатдан беҳабар кўнгли Яратганнинг зикридан, дуо қилишдан бебаҳра. «Эй Роббим» дейишига изн йўқ, унга Аллоҳни зикр қилишдек завқ ато этилмаган! Бирор мусибат онда ҳам оламлар Роббига юзлана олмайди, чунки унинг оғзига ҳам, қалбига ҳам маънавий қулф урилгандир!

ДЎСТЛИККА ХИЁНАТ

Қишлоқлик ва шаҳарлик йигитлар дўст тутинбди. Қишлоқлик қачон шаҳарга борса, дўсти ундан ёрдамани аямасди. Қишлоқлик унинг дўконида ўтирар, дўсти дастурхон ёзарди. Шаҳарлик йигитга дўсти: «Эй дўстим! Сен қишлоққа бориб, табиат қўйнида қўнгил ёзиб келганмисан ҳеч. Мевалар пишган паллада бутун оила жам бўлиб бизнинг қишлоққа боринг. Мен ҳам сенга икром кўрсатиб, хизмат қилай?!», деб таклиф этди.

Шаҳарлик бу таклифга жавобан ваъда бериб қутилди. Орадан яна саккиз йил ўтди. Қишлоқлик ҳар йили шаҳарга келар, дўстиникида меҳмон бўлар, «Қачон бизникига борасиз. Яна бир қиш ўтди-я», деб гина қиларди.

Дўсти турли баҳоналар топиб: «Бу йил фалон ердан меҳмон келган, фалон ишим бор, кейинги йилга насиб бўлса», деб уни ишонтирар эди.

Қишлоқлик ҳар гал лайлақдек келиб, шаҳарликнинг томига қўнар ва одатий таклифини қилишдан воз кечмасди. Дўсти эса доимгидек унга ёрдам қўлини чўзар, ҳатто мол-мулкидан унга улуш ҳам ажратиб турарди.

Қишлоқлик бу келишида дўстиникида уч ой меҳмон бўлди. Ундан одатдагидек иззат-икром кўрди ва уялганидан: «Дўстим, ваъда берган эдинг. Сен мени шунча пайтдан бери алдаяпсан. Қачон бизникига борасан ўзи?!», дея қишлоғига йиғлагудек бўлиб кетди.

Қатъий таклифга оила аъзоларининг қистови ҳам қўшилгач, шаҳарлик йигит дўстиникига боришга қарор қилди. Болалари «Қишлоққа борамиз, мазза қилиб айланиб келамиз!», деб хурсанд бўлишди. Сўнг сафар тараддудини кўриб, йўлга отланишди. Сафар завқидан гўё жаннатга кетаётгандек эдилар. Лекин манзил узоқ эди, йўл машаққатлари ортиб борарди.

Баъзида адашиб бошқа овулларга кириб қолишарди. Ўзлари очнаҳор, уловлари ҳам сувсиз, емсиз азоб тортардилар. Сўрай-сўрай, ниҳоят, дўстининг қишлоғини топиб боришди. Лекин дўсти меҳмонларга умуман эътибор қилмади. Шаҳарлик йигит хайрон бўлиб: «Дўстим! Мана, таклифингга биноан келдик», деди.

Мезмон уларни умрида биринчи мартаба кўриб тургандек: «Сен кимсан, мен сени танитайман?!», деди.

Шаҳарлик: «Мен фалончи дўстингман, ахир!», деди.

Қишлоқлик: «Балки тўғри гапираётгандирсан. Лекин мен қаердан биламан, қандай одамсан, покми-нопок, тўғрими ё эгри?», деди.

Шаҳарлик, ноилож, унга кўрсатган мусофирпарварлиги, илтифотларини эслатди. Аммо дўсти: «Мен на сени танийман ва на исмингни биламан», деб қутилишга уринди.

Мусофирлар роппа-роса беш кун унинг остонасида қолиб кетди. Бешинчи кеча осмонда булут тўпланди. Сўнг шаррос ёмғир қўйди. Меҳмонлар ортиқ чидолмай, эшикни тақиллатишди.

Қишлоқлик уйдан зўрға чиқиб: «Ҳа, нима истайсан?!», деб бақирди.

Шаҳарлик: «Эшигинг олдида беш кундан бери беш йиллик заҳмат чекдик. Ҳеч бўлмаса, мана бундай ёмғирли оқшомда бизга бошпана бер, кошки бу сен учун охиратда савоб бўлса!», деди.

Қишлоқлик: «Нарироқда бир кулба бор. У ерни кечаси билан бўридан ҳимоя қилсанг, сенга ўша ерда қолишингга рухсат бераман», деди.

Шаҳарлик, ноилож, таклифга рози бўлиб: «Сен менга камон билан ўқ бер», деди.

Шаҳарлик ва оиласи кулбачага кўчиб ўтишди. Тор хонада минг азобда ётишарди. Харобада қурт-кумурсқалар уларни

бўридан баттар талашди. Хўрликдан жонлари бўғзига етганда, югуриб келаётган бир бўри шарпасини кўрди. Шаҳарлик камондан ўқ узди. Ҳайвон қаттиқ инграган овоз чиқарди. Унинг товушини қишлоқлик уйдан туриб эшитиб, дарров югуриб келди. Қўлларини тиззасига уриб: «Эй воҳ! Сен нима қилиб кўйдинг. Бечора эшагимни ўлдирибсан-ку?!», деди.

Шаҳарлик: «Синчиклаб қара, қоронғи бўлгани учун яхши кўролмаётгандирсан. У аниқ бўри эди», деди.

Қишлоқлик: «Мен ўз эшагимнинг ҳанграшини жуда яхши танийман! Йигирмата эшак орасидан ҳам унинг овозини бемалол ажрата оламан», деди.

Бу гап шаҳарлик меҳмонга жуда оғир ботди. Унинг ёқасига ёпишиб: «Эй ҳийлакор аҳмоқ! Сен зим-зиё кечада эшагининг ҳанграшини танибсан-у, нахотки, ўн йиллик дўстингни танимадинг?», деди.

Дўст танлаш ўта мушкул вазифа. Нафсининг дўсти, аниқроғи, нафсининг қули бўлган нокаслардан вафо қутишининг оқибати афсус-надоматдан ўзга нарса келтирмайди.

Тадбир ва эҳтиёт шуки, ёмонга қарши ёмон гумонда бўлмогингдир. Бу билан муқаррар зиёндан қутиласан. Ҳикояда киши пухта, тадбирли ва ҳушёр бўлиши зарурлиги уқтирилмоқда.

ЛОЧИННИНГ ҒОЗЛАРГА ТАКЛИФИ

Лочин ғозларга қарата: «Сувдан чикиб, атрофнинг гўзаллигидан ҳам баҳра олсангиз-чи!», деб таклиф қилди.

Ғозлардан бири: «Эй лочин, сен биздан нари тур. Сув бизнинг таҳлика ва хавфлардан ҳимояланадиган қалъамиздир. Сувдан чиқсак, минг бир хатарга учрашимиз тайин. Сен айтаётган ям-яшил қир-адирлар ўзингга буюрсин!», деб жавоб қилди.

Ғозлардан мурод Яратганнинг кўрсатмалари асосида ҳаёт кечираётган иймон аҳлининг тимсолидир. Лочин эса мўминларни тақво қалъасидан чиқариб, маъсиятга, фасодга чақирадиган нафс, шайтон ҳамда шайтон малайларининг васфидир.

МАЖНУННИНГ ИТИ

Мажнун бир итни эркалаб, шарбат ичириб ўтирарди. Ундан: «Бу қилаётган нодонлигинг нимаси, ит нопок-ку?!», деб сўрашди.

Мажнун шундай жавоб берди: «Бу кучук Лайлининг кўчасининг қоровулидир».

Эй дўстлар! Шакл ва суратдан ошиб, маъно оламига кирсангиз, у ернинг жаннат гулзори эканини кўрасиз. Ўз суратингиз ва мавҳумлигингизни йиртиб ёқинг, яъни, бутларнинг боши бўлган нафсга бўйин сунишдан қутилинг.

ШАҒОЛНИНГ ДАЪВОСИ

Шағол айланиб юраркан, бўёқ идишига йиқилиб тушди. Қанотлари ранг-баранг бўлиб чикди. Қуёш нурида яна ҳам порлаб товланарди. Қанотларидаги мовий, яшил, пушти ва сарик рангларни кўриб, шағоллар ёнига югурди, ўзини кўз-кўз қила бошлади.

Улардан бири: «Бу қандай найранг? Ўзингни ўзинг рангларга бўяб, кўзбўямачилик қиляпсанми?», деб сўради.

У: «Сен менга яхшилаб кара. Менинг гулзор каби турфа рангларимга боқ. Умрингда менга ўхшаган гўзал кушни кўрганмисан? Бундан кейин менга «Шағол» деб юрманг. Бу каби гўзаллик ҳеч шағол зотида бўлиши мумкинми?», деб ғурурланди.

Шағоллар: «Унда сени нима деб чақирамиз?», дея сўрашди.

«Муштарий юлдузи каби порлаган товус куши денг!», жавоб берди шағол.

Улар: «Товус жуда нозик кадамлар ташлаб, оҳиста юради. Бу сенинг ҳам қўлингдан келадими?», дейишди.

Шағол: «Йўқ, улар каби юролмаман», деди.

Шағоллар: «Ҳеч бўлмаса, улардек сайрай оларсан?».

Шағол: «Йўқ».

Шағоллар: «Эй сохтакор! Сен товус эмассан! Товус ранглари унинг ҳидидан таралади. Сен сохта бўёқларни чаплаб, куруқ иддао билан қандай қилиб товус бўлиб қолишинг мумкин?!», деб ундан нари кетишди.

Шағол – зоҳирини беаган, кўринишида чиройли, аммо ботиний гўзалликдан бебаҳра, ичидан чириган, нафсига тобе кимсаларнинг тамсилидир. Солиҳлардек кўринишига уринган ва тилини орифларнинг сўзлари билан беаб: “Мен комил инсонман. Сизни ҳақиқатга етаклайман”, деб даъво қиладиган сохта шайхларнинг образидир.

МЎЙЛАБИНИ ЁҒЛАГАН КИШИ

Бечораҳол киши бир парча думба ёғи топиб олди. Ҳар куни эрталаб у билан мўйлабини мойлар, сўнгра туриб бадавлат инсонларнинг ёнига кетар ва: «Мен бугун фалон ерда бўлдим, ёғли-ёғли таомлар едим», деб мақтанар, мойдан ялтираб турган мўйлабини силаб-силаб қўяр эди.

Қорни эса шу чоғ: «Сенинг ёлғонларингдан бизнинг иштаҳамиз очилди. Сен айтган нарсаларнинг хидини хидлаганимизда ҳам жон дердик!», дерди.

Бир куни мўйлабига суриб юрган ёғ парчасини мушук олиб қочди. Отасидан кўрқиб мушукни роса қувлаган болалар ҳам уни тутолмади. Кенжа ўғил ранг-рўйи ўчиб, одамларга мақтаниб турган отасининг олдига югуриб келди. Ҳансираганча: «Отажон, сиз мўйловингизга сурадиган ёғни бир мушук ўғирлаб кетди. Ортидан қанча югурмайлик, бари-бир тутолмадик!», деди.

Одамлар аввалига ажабланиб, кейин оҳиста кулиб қўйдилар. Сўнг йўқсилнинг қорнини тўйдиришди. У тўғри юриб, рост гапиришнинг фарқини тушиниб етди. Ғурурга берилиб, ўзини катта тутишдан воз кечди.

Ёлгончилик, сохта раёсат инсонни шарманда қилади. Кибр ва ғурурдан узоқ туриб, камтарин бўлсанг, мақсадинга янада осонроқ етасан. Аллоҳ бу хислатинг сабабидан сени азиз қилиб қўяди.

ФИЛ НИМА?

Ҳиндлар фил олиб келиб, қоронғи хонага боғлаб қўйди. Олдин филни ҳеч кўрмаган одамлар тўпланди. Хона жуда қоронғи бўлгани учун филни кўз билан кўришнинг имкони йўқ эди. Улар қўллари билан пайпаслаб, филнинг нима эканини билишга уринарди.

Бирининг қўли унинг хартумига тегиб: «У сув хартумига ўхшайди», яна бошқаси қулоғини ушлаб: «Фил елпиғичга ўхшар экан», деса, филнинг оёғини ушлагани уни ўзича устунга ўхшатди. Бири унинг белини ушлаб: «Фил қояга ўхшар экан» деди.

Ким филнинг қаерига тегинган бўлса, шунга кўра таърифлар, бир-бирига зид тасаввурларга боришар эди. Агар улар шам ёқиб хонани ёритишганида, кўрганлари айтиб бир нарса бўлиб чиқар эди.

Ҳақиқатни бор бўйида кўра олмаётгани учун одамлар ҳали-ҳануз талашиб-тортишадилар. Бу низолар қон тўкишгача бориб етмоқда. Жаҳолат зулматини ёритадиган маърифат нурига қанчалар муҳтожмиз!

ТАРСАКИНИНГ ОВОЗИ

Бир киши ёнидаги кимсанинг юзига тўсатдан қаттиқ тарсаки тортиб юборди. Унинг бундан жаҳли чиқиб, тарсаки туширганни уриб-тепа кетди. Наригиси эса: «Тўхта, тўхта! Олдин саволимга жавоб бер, кейин нима қилсанг қилавер. Сени урганымда бир овоз чикди. Хўш, у овоз менинг кўлимдан чикдими ёки сенинг юзингданми?», деб сўради.

Тарсаки еган одам: «Оғриқ у овознинг қаердан чиққанини ўйлашга имкон бермаяпти. Қаердан чиққанини ўзинг ўйлаб кўр!», деди.

Кейин эса ҳалиги одам аввалгидан ҳам қаттиқроқ тарсаки туширди.

Бирор инсоннинг оёғига тикан кирса, диққат-эътибори у ерга кетиб, бошқа нарсани ўйлаш қобилияти тўсилиб, ўйлай олмайди. Эътиқод, иймон масалаларига оид турли мазҳабдаги уламоларнинг баҳсларида ҳам шунга ўхшаган мавзулар ўртада бўлган. Бу баҳслар «Юзга урилган тарсакининг овози урганнинг кўлидан чиқдими ёки урилганнинг энгсасиданми?», деган савол каби маъно ва мантиқсиздир. Ҳазрати Мавлоно бу ҳикоялари билан мана шу каби бефойда баҳс-мунозараларга ишора қилмоқдалар.

ДОМЛА ҚАНДАЙ ХАСТАЛАНДИ?

Талабалар муаллимни хушламасди. Ҳар куни бир дунё вазифалар олавергач, зерикиб, устозни ёқтирмай қўйишганди. Барчаси тўпланиб: «Бир-икки кунга бўлса ҳам, шу домладан қандай қутилсак?», деб маслаҳатлашишди.

Бир бола: «Шу домла бир неча кун уйида касал бўлиб ётсайди, биз ҳам қутилардик», деди.

Бирининг ақлига эса домласига ҳазил қилиш фикри туғилди ва дўстларига: «Эртага домла келганида ёнига бораман-да: «Устоз, рангингиз сарғайиб кетибди, тобингиз йўқ шекилли. Бу ҳолат ё совуқликдан, ёки касалликдан юзага келади?!» дейман. Кейин эса домла шубҳага тушиб, ваҳима қила бошлайди. Шубҳаланган ва ваҳима қилган одам ақлини йўқотади. Сўнгра сиз ҳам менга ўхшаб: «Тинчликми, устоз, нима бўлди сизга, тузукка ўхшамаяпсиз?!», дейсиз. Уч тўрт киши бошлаб берамиз. Навбат-навбат ҳаммамиз шундай деб сўраймиз. Домла касал бўлганига ишонади», деди.

Барчаси бу режани маъқуллашди. Эртаси куни у домласига салом бериб: «Тузукмисиз, домла, юзингизда ранг қолмабди, сарғайиб кетибсиз?!», деб сўради.

Муаллим: «Тузукман, ўтир жойингга! Бундай гапингни гапирма менга!», дея қизишди.

Домла касаллигини тан олмади, лекин қалбига шубҳа тушиб улгурганди. Кейин бошқа талаба келди. У ҳам устознинг кўриниши яхши эмаслигини айтгач, домланинг шубҳаси орта бошлади. Талабаларнинг барчаси бирма-бир келиб, унинг касал ёки касал эмаслигини сўради. Ваҳима кўрқувга айланди. Ўзини ёмон ҳис қила бошлади. Туриб уйига йўл олди. Талабалари ҳам устозга эргашди. Домла ичидан: «Нега аёлим эрталаб касал бўлганимни кўра-била туриб мени ишга юборди? Сўнги пайтларда, ҳол-аҳволимга ҳам қизиқмай қўйди. Балки мендан

қутилишни хоҳлаб юргандир», деб гумонсирай бошлади.

Шундай ёмон хаёллар билан уйига келиб, эшикни қаттиқ очиб кирди. Аёли: «Тинчликми, нега вақтли қайтдингиз?», деди.

Домла: «Аҳволимни кўрмаяпсанми?! Ҳатто бегоналар ҳам менга ачиниб қарамоқда!», деб бакира кетди.

Аёли: «Аҳволингиз туппа тузук-ку!», деди.

Домла бу гапдан янада қизишди: «Ҳалигача ўжарлик қилиб гап таллашиб турибсанми, мендаги ўзгаришни, титрашимни кўрмаяпсанми?!», деди.

«Бекорга ваҳима қиляпсиз, холос», деди хотини.

Домла: «Тезда жойимни тайёрла, ётаман. Бошим оғрияпти!», деди.

Хотин ҳайратланиб қараб қолгач, эри яна ўшқириб берди.

Домла кўрпа-тўшак қилиб ётиб олди. Талабалар эса бир чеккада воқеани диққат билан кузатар, бироз виждонлари қийналиб: «Бари бизнинг айбимиз!», деб қўйишарди.

Бари ғалвани бошлаган талаба: «Дўстлар, китобларимизни баланд овозда ўқийлик!», деди.

Болалар баланд овозда китоб ўқишни бошлаганида, у овозини кўтариб: «Дўстлар, бундай ўқишингиз устозимизни безовта қиляпти!», деди.

Домла ҳам унинг гапини тасдиқлаб: «Қани, уйингизга боринг, бошимнинг оғриғини кучайтираяпсиз!», деб шогирдларига рухсат берди.

Талабалар хайрлашиб, уй-уйларига ошиқди. Ота-оналари: «Дарс вақти бу ерда нима қилиб юрибсиз?», деб сўрашди.

Улар: «Домламиз касал бўлиб қолдилар!», дейишди.

Ота-оналар эртаси куни домлани кўргани борганда, домла ҳақиқатдан касал бўлиб, ранги сарғайиб, қийналиб ётарди.

Дарҳақиқат, ақлинг офати ваҳима, васваса ва бўлмағур нарсаларга шиошидадир.

ЗАРГАРНИНГ ЖАВОБИ

Бир киши заргарга: «Менга тарозингни бериб турасанми, олтин тортиб олмоқчи эдим?», деб сўради.

Заргар: «Менда элак йўқ, сенга элак беролмайман», деди.

Киши: «Сен ҳазиллашяпсанми, мен элак эмас, тарози сўрадим?!», деди.

Заргар: «Менда супурги йўқ, супурга ҳам беролмайман!», деди.

Киши биров қизишди: «Қандай элак, қанақа супурги, мен сендан тарози сўраяпман!», деди.

Заргар: «Отахон! Сиз кекса инсонсиз. Олтинни тарозида тортаётганда қўлларингиз титраб тўкиб қўйишингиз мумкин. Тўкилган олтинларни йиғиб олиш учун мендан супурги сўрайсиз. Кейин эса уни тозалаб олиш учун элак сўрайсиз. Шунинг учун сизга олдиндан айтаяпман, менда элак билан супурги йўқ!», деб жавоб берди.

Оқиллар ҳушёрликни қўлдан бой бермай, турли эҳтимолларга қарши олдиндан чора кўрадилар. Жоҳил эса охирида фарёд қилади. Сен олдиндан ишнинг оқибатини кўр, сўнгра Қиёмат кунини пушаймон бўлиб қолма!

“НОҒОРА ОВОЗИНИ ЭРТАГА ЭШИТАСАН!”

Қоронғи тунда ўғри бир уйнинг деворини бузаётган эди. Уй эгаси ҳали уйкуга кетиб улгурмаганди. Тақиллаётган овозни эшитиб, томга чиқди. Пастга эгилиб қаради ва ўғрини кўргач: «Эй йигит, кимсан, ярим кечада нима қилаяпсан бу ерда?», деб сўради.

Ўғри: «Эй жаноб, мен бир ноғорачиман», деб жавоб қилди.

Уй эгаси: «Хўп, у ерда нима қилаяпсан?», деди.

Ўғри: «Ноғора чаляпман».

Уй эгаси: «Ноғоранинг овози келмаяпти-ку?», деди.

Ўғри кулимсираб: «Сен хавотирланма, ноғоранинг овози эратага «Эй воҳ!» деб додлаганингда эшитилади», деди.

Ҳаётимиз ва бор бисотимиз ўткинчи эканини унутиб қўямиз. Аллақачон ажсал тешаси уйимиз деворини кавлаётир, биз эса ҳамон ширин уйқудамиз. Зилзилалар, турли офатлар дунё саройига аллақачон дарз кетказа бошлаган. Лекин инсоният ҳамон гафлат огушида! Наҳотки, Сур чалингунига қадар уйгонмаса?!

ҚУЛ БИЛАН ХОЖА

Ҳожа ҳаммомга боришни истади. Унинг Сунгур исмли кули бор эди. «Эй Сунгур! Уйғон, бошингни ёстикдан кўтар. Жория Алтундан тоғара, лунги ва совунни ол, ҳаммомга борамиз», деди.

Сунгур дарҳол ўрнидан турди. Ҳожаси айтган барча нарсани ҳозирлагач, ҳаммомга қараб йўлга тушдилар. Йўл бўйидаги масжид ёнидан ўтишаётганида, азон овози эшитилди. Сунгур хожасига: «Эй менинг сахий, қўли очик хожам! Сиз мана шу дўконда ўтириб туринг, мен масжидга кириб, намоз ўқиб чиқай!», деди.

Ҳожаси рухсат берди. Сунгур масжид томон кетди. Намоз ўқиб бўлинди. Жамоат бирин-кетин тарқади. Орқаларидан имом ҳам чиқди. Сунгур эса пешин бўлса ҳам масжиддан чиқмади. Ҳожа уни кутиб ўтираверди. Кейин масжид эшиги олдида келиб: «Эй Сунгур! Нега ташқарига чиқмаяпсан, кутаётганимни унутдингми?», деб сўради.

Сунгур: «Ҳожам, мени бу ердан қўйиб юборишмаяпти-ку, қандай чиқайин?!», деб жавоб берди.

Ҳожа: «Сени ким қўйиб юбормаяпти?», деди.

Сунгур: «Ҳожам, ким сизни ташқаридан ичкарига киритмаётган бўлса, мени ҳам Ўша ташқарига чиқармаяпти. Сизга у ердан буёққа қадам ташлатмаган, менга ҳам бу ердан уёққа қадам ташлатмаяпти», деб жавоб берди.

Балиқларни қуруқликка чиқармаган денгиз қуруқликдагиларни ҳам ўзига киритмайди. Қулфни очадиган фақатгина Аллоҳнинг Ўзидир! Таваккул қилиб, таслим бўлиб, доимо Ундан рози эканингни билдир. Ундан қўрқиб, Ундан ҳаё қилишни ўзида жамлаган инсон қандай ҳам бахтиёрдир!

НАВБАТДАГИ КИМ?

Бир йигит Ҳазрати Мусонинг хузурига келиб: «Менга ҳайвонларнинг тилини ўргатинг. Уларнинг суҳбатини тинглаб, ибрат олай!», деди.

Ҳазрати Мусо: «Ўзинг кўтара олмайдиган юк остига кирма. Сен учун шу холинг яхши», дедилар.

«Ҳеч бўлмаса, эшигимда ётган ит билан хўрознинг тилини биладиган бўлай!», деб ёлворди.

Ҳазрати Мусо йигитнинг бўлмағур ниятидан қайтаришга қанча уринмасинлар, у оёқ тираб туриб олди.

Ниҳоят, ҳазрати Мусо унинг ҳаққига дуо ва насиҳат қилиб, жўнатиб юбордилар.

Кейинги куни хизматкори супага дастурхон ёзаётганида, бир парча нон ерга тушиб кетди. Хўроз чаққонлик билан нонни илиб олди. Унинг бу ишидан ит ғазабланди: «Ҳой хўроз, сен буғдой, арпа, маккажўхорини ҳам ейсан. Менинг эса шу бўсағадаги нондан бошқа насибам йўқ. Нега менинг ризқимга кўз олайтиряпсан?!», деди.

Хўроз: «Ҳақлисан, бироқ сен ҳеч ҳам қайғурма. Эртага хўжайиннинг оти ўлади, маза қилиб қорнингни тўйғизасан», деди.

Бу гапни эшитган одам дарҳол отини бозорга чиқариб сотди. Кейинги кун эрталабдан ит билан хўрозни кузата бошлади.

Ит хўрозга таъна қилиб: «Хўрозвой, от ўлгандан сўнг, биз қорнимизни тўйдирмоқчи эдик, нима бўлди?», деди.

Хўроз: «От-ку, ўларди. Хўжайин уни сотиб юборди. Аммо сен хотиржам бўл, эртага эшак ўлади, катта зиёфат сеники бўлади», деди.

Буни эшитган уй эгаси отхонага югурди. Эшагини бозорга олиб бориб сотди. Уйига қайтаркан, «Ҳайвонларнинг тилини

тушунганим яхши бўлди-да, канча зарардан кутулдим», деб ўйларди.

Эртаси тонгда «Қизик, бугун нимани гаплашишар экан?», деб ит билан хўрознинг ёнига борди.

Ит яна хўрозга жаҳл қиларди: «Ҳой хўроз, бу сафар ҳам айтганинг бўлмади. Сен ҳам ёлғончиликни бошладингми-а?», деди.

Хўроз: «Йўқ, мен ёлғон гапирганим йўқ. Эшак ўларди, аммо хўжайин уни ҳам сотиб юборди. Бироқ сен ҳеч хафа бўлма. Эртага унинг энг севимли хизматкори ўлади. Марҳум ҳақиқа берилажак хайр-эҳсон, овқатлардан ҳаммамиз тўямиз», деди.

Сухбатни эшитган уй соҳиби вақтни беҳуда ўтказмади, яна тезда чорасини кўрди ва: «Шу хўроз билан итнинг тилини билишим жуда яхши бўлди-да. Мана бира тўла учта зарардан омон қолдим!», дея севинди. Эртасига ҳам ҳайвонларнинг гапига қулоқ берди. Ит бу сафар ниҳоятда қизишган эди: «Ёлғончи хўроз! Қани хизматкорнинг ўлганию бизнинг қорнимиз тўйгани? Неча кундир мени ёлғонларинг билан оутасан. Шу сенга ҳеч ярашадими-а?!», деб ҳурди.

Хўроз: «Мен ёлғончи эмасман. Хизматкор ҳам ўлди, бироқ бошқа жойда... Хўжайин яхши иш қилмади. Келадиган бало биринчи отга урганида эди, бошқаларга тегмасди. Афсус... хўжайин ғафлатда қолди, энди навбат ўзига», деди хўроз.

Банда Аллоҳ берган неъматга оз ё кўплигидан қатъий назар рози бўлиши лозим. Чунки меҳрибон Парвардигор унинг нафси нимага лойиқ эканини яхши билади. Банданинг бу мувозанатни бузишга уринишининг оқибати қандай яқун топганининг ёрқин мисолларидан бирини эса ушбу ҳикоядан англадик.

ТЎРТИНЧИ КИТОБ

ЭНГ ГЎЗАЛ ШАҲАР

Бир маҳбуба ошиғидан: «Эй маҳбубим, сиз кўп саёҳат қилган, кўп шаҳарлар кўрган инсонсиз. Айтингчи, улар ичидаги энг гўзали қайси шаҳар экан?», деб сўради.

Ошиқ ҳеч ўйланмасдан жавоб берди: «Энг гўзал шаҳар севганимиз бор шаҳардир. Подшоҳимиз тўшагини қаерга ёйса, у ер нина тешиги сингари тор бўлмасин, биз учун кенгдир. Қаерда ой каби чехраси порлоқ Юсуф бўлса, кудуқнинг туби бўлса ҳам, у ер мен учун бамисоли жаннатдир!».

ДОВУЛЧИ ТУЯ

Бир бола далада қоровуллик қилиб ўтирарди. Чилдирмаси билан экинга қўнган қушларни ҳайдарди. Бир куни Султон Маҳмуднинг қўшини келиб, дала четига қароргоҳ курди. Қўшиннинг бир туяси бўлиб, аскарлар унинг устига навбатчилик довулини жойлаштиришган эди. Ҳар навбат алмашган пайти довул⁵ чалинар эди.

Туя экинзорга кириб кетди. Бола чилдирмасини чалиб, уни ҳайдамоқчи бўлди. Туя унга парво ҳам қилмади. Бола бу туянинг чилдирмадан-да жарангли довул овозини тинглаб юргангани билмасди. У чилдирмани қанча чалмасин, туя ҳеч нарса бўлмагандек далада кезарди.

Ўзлари довул каби бўлган инсонлар, кичик таҳдидлардан қўрқмайдилар. Мен «Лаа» яъни йўқлик қиличи билан қурбон бўлган бир ошиқман. Нафсимни тийиб, Ҳаққа боғланган руҳим – дард ва балолар довули чалинган ердир. Менга келган дард, изтироб ва кўзларимга кўрсатган ҳар хил балолар билан қўрқитишингиз, боланинг кичкина чилдирмадан чиқараётган овозига ўхшайди.

⁵ Чамбарак шаклида ясалган бўлиб, тўқмоқ ёки таёқ билан уриб чалинадиган чолғу асбоби.

ОТНИНГ ТОЙГА НАСИҲАТИ

Бир от тойчоғи билан анҳор бўйида сув ичаётган эди. Отбоқарлар қолган йилқиларни ҳам қирғоққа чакириш учун хуштак чалишди. Той бу овоздан чўчиб сувдан бошини кўтариб, ён-атрофга аланглади.

От: «Нимага чўчинг, нега сув ичмаяпсан?», деб сўради.

Той: «Анави одамлар хуштак чалганидан кўрқаяпман», деди.

От: «Болажоним, дунё яралганидан бери улар шундай эди ва шундайлигича қолади. Бўлмағур ишлар қиладиганлар ҳаётда кўп учрайди. Сен уларга аҳамият берма, сувингни ич. Улар тез орада соқолларини юлиб, қилган ишларига пушаймон бўладилар!», деди.

Вақт оз, умр қисқа. Сувдек оқиб кетаверади. Ақлингни йиғ-да, дунёдан айрилмасингдан ҳаёт сувига қон. Авлиёларнинг сўзлари оби-ҳаётга, дуру жавоҳирга бой мусаффо дарёга ўхшайди. Фурсатинг бор экан, ундан ичиб қол ва қалбинг богида бир-биридан гўзал маъно гуллари очилсин.

Эй аҳволдан беҳабар, ташна ва зофил! Биз авлиёларнинг ирмоқларидан ҳаёт сувларини ичмоқдамиз. Сен ҳам кел, бу сувдан тотгин-да, гўзал ҳаётингни топ. Дунё ишларига берилиб, маънан кўр бўлганингдан бу сувни кўрмаяпсан.

Моддомики бу ирмоқда сув борлигини эшитаяпсанг, ҳеч бўлмаса, кўрлар каби тоғорангни ирмоққа ботир. Тоғоранинг оғирлашаётганини ҳис қилганингда эса, унинг сувга тўлганини англайсан. Ҳақиқатни тушуниб етганингдан кейин, кўнглинг тақлидлардан қутила бошлайди.

Тойдан мақсад Ҳақ йўлига эндигина тушган инсондир. От эса муришид, яъни тўғри йўлга бошловчи раҳнамони англади.

Аллоҳнинг китоби ва Унинг дўстларининг сўзларига қулоқ бермай юз ўгирадиган инсонлар жоҳиллардир. Муришид ўз

муридига «Кўнглингнинг тобора ёшариши, у ерда иймон ва муҳаббат гуллари очилиши учун Аллоҳнинг каломига, Унинг суюкли дўстларининг ҳаёт сувидек лозим ва лаззатли гапларига қулоқ тут», деб уқтирмоқда.

СИРЛИ МАСЖИД

Рай шаҳри атрофида бир масжид бор эди. Унда тунаган одам сахаргача тирик қолмас, аҳлига эсон-омон ета олмасди. Атрофдагилар: «Масжидда жинлар бор, кечаси ўтмас қилич билан ўлдиради», деб ваҳима қилишарди. Айримлар масжид дарвозасига: «Эй мусофир! Агар жонинг керак бўлса, асло бу ерда тунама! Чунки бу ерга ажал тузоғи қўйилган!», деб тахтага ёзиб, осиб қўйиш керак, кечга яқин «Масжид дарвозасини кулфлаш даркор», дейишарди.

Бир йигит масжид ҳақидаги даҳшатли гапларни эшитди. Йигит жуда мард ва кўрқмас эди, бу гапларнинг тўғри ёки нотўғрилигини синаб кўришга қарор қилди. Одамларга масжидда тунашини айтгач, улар: «Агар ақлинг бўлса бу ерда тунама! Бу ерларга бегона бўлганинг учун хавф-хатарни сезмаяпсан. Унда қолган кишининг умри паёнига етади. Бу уйдирма эмас, биз бунга кўп гувоҳ бўлдик!», дейишди.

Йигит гапидан қайтмади: «Нима бўлса ҳам, бу оқшомни мана шу масжидда ўтказаман!».

Мусофир масжидга кириб узаниб ётди. Лекин у ерда ётган одамнинг кўзларига уйқу келармиди. Қоронғи тушгач, ярим кечаси бир овоз эшитилди: «Эй манфаат истаган киши, сенга борайми?».

Даҳшатли овоз роппа-роса беш марта такрорланди. Йигитнинг қалбига кўрқинч тушиб, титрай бошлади. Кейин ўзига-ўзи: «Кўрқма, ўзингни тутиб ол, бу овоздан фақат иймонсиз кишилар кўрққан», деб, жойидан сапчиб турди. «Мана мен тайёрман, агар мард бўлсанг кел!», деб бақирди.

Унинг мардонавор овозидан тилсим бузилди ва масжиднинг ҳар бурчагидан олтинлар тўкила бошлади. Олтин шунчалик кўп тўкилардики, йигит: «Масжидни тўлдириб юбориб, эшик очилмай қолади», деб ўйлади. Сўнг олтинларни

идишларга жойлаб олиб кетди.

Бу ҳикояни эшитган кўр киши ва олтинга кўнгил қўйган Ҳақдан зофил инсонларнинг кўз ўнгида аслида сариқ илон бўлган олтинлар гавдаланди. Ёш болалар ҳам кичик идишларга тангачаларни солиб, уни «олтин» деб юришади. У тангачаларга «олтин» деб ном беришгани учун, қаерда “олтин” деган сўзни эшитишса, хаёлларига ўша тангачалар келади.

Лекин мен ҳикояда айтаётган бойлик – Ҳақнинг зарбхонасида тайёрланган «маъно олтинлари»дир. Улар касотга учрамаганларидек, ҳеч эскирмайди ва абадийдир. У шундай хазинаки, дунёдаги барча олтинлар ўз жилоси ва гўзаллигини ана шу хазинададан олгандир. Қалбни бойитган ўша олтинлар порлоқликда ойдан ҳам устундир.

АТИР ҲИДИ

Бир одам хушбўй атирлар сотиладиган бозордан ўтар экан, хушидан кетиб йиқилди. Муаттар хидлар кишининг бошини айлантириб қўйганидан бечора йўлда узаниб қолди. Одамлар атрофига тўплана бошлади. Улар бу бечорага ёрдам бермоқчи бўларди.

Бири кўлини кўксига қўйиб юраги уриб-урмаётганини текширар, бошқаси эса юзига гул сувидан сепар, унинг айнан шу сувдан беҳуш бўлганини билмасди. Биров ҳарорати тушсин деб, пешонасига хўл сомон қўяр, бошқаси эса малҳам тайёрламоқчи бўлар, яна кимдир тоза ҳаво олдиришга уринарди. Бири томир уришини текширар, яна бири «сархуш эмасми» дея оғзини хидларди. «Фалончи хушидан кетиб бозорнинг ўртасида ётибди», деган гап тезда ҳаммаёққа тарқади. У тери ошлайдиган уста эди. Ақлли, фаҳм-фаросатли укаси бор эди. Унга ҳам бу хабар етиб келгач, акаси томон югурди. Ўзи билан бирга итнинг ахлатидан ҳам олган эди. Атрофдагиларга қарата: «Мен акамнинг нега хушидан кетганини биламан. Сабабини аниқлагач шифо топиш осон бўлади», деди.

Кейин ўзига ўзи: «Мана ахлат ҳиди бунинг бутун вужудига сингиб кетган. Чунки у шу орқали тирикчилигини юрғизган, мана шу сассиқ хид ичида эрталабдан кечгача териларни йиғиб тайёрларди. Умрида биринчи марта атир бозоридан ўтиши, шу хушбўйлар буни хушидан кетқизган!», деди.

Укаси «дори»ини ҳеч ким кўрмасин деб, атрофдагиларни узоқлаштирди. Сўнг ахлатни акасига хидлатди. Бироз ўтгач одам хушига келди. Томоша қилиб турганлар эса ҳайратланиб: «Бу одам касалга бир афсун ўқиди, бирор нарсага афсун ўқиб ичирди», дейишарди.

Нопок турмушга ўрганиб қолган кимса покиза ҳаёт билан қаршилашганда, ҳақиқий ҳидоят йўлига чорланганида, уни қабул

қилиши беҳад мушкул. Ўзи ўрганган ҳаётга таассуб қилади, қанчалик ноҳақ бўлишига, аҳволининг нақадар ачинарли эканига қарамай, нажот кемасига чиқишдан қайсарлик ила бош тортади.

ҚАНЧА ТУПРОҚ ЕСА...

Тупроқ ейишга одатланган бир одам шакар олиш учун дўконга кирди. Дўкончи бироз хийлакор эди. Тарозининг ўлчов тошлари темирдан эмас, тупроқдан эди.

Харидор: «Шакар олмоқчи эдим», деди.

Дўкончи: «Яхши, лекин билиб қўй, тарозимнинг ўлчови тупроқдан ясалган», деди.

Харидор: «Шошиб турибман, шакар олишим керак. Тарозининг тоши тупроқданми, бошқаданми менга нима? Ўзим ҳам тупроқ ейишни жуда яхши кўраман?!», деди.

Дўкончи тарозининг бир палласига тупроқ қўйиб, ўзи шакар олгани кетди. Тупроқ ейдиган харидор чидолмай, тупроқдан оз-оздан ейишни бошлади. Дўкончи унинг бу ишини кўриб, ич-ичидан: «Е, кўпроқ егин! Қанча тупроқ есанг, оладиган шакаринг шунча камаяди. Сен ҳозир қанча шакар олганингни кўрганда, кимни алдаганингни биласан», дерди.

Дунё – заиф, иродасиз кимсалар учун тузоқ. Охирад мулки эса – буюк инсонларнинг насибасидир. Охирида оладиган шакарингни кўрганда, ким жоҳил, ким оқил эканини биласан. Дунё молига алданганлар, шакар ўрнига тупроқ еганлардир.

КЎППАК ВА КЎР ТИЛАНЧИ

Кўппак кўр тиланчига ташланди. Уст-бошини йиртиб, пароканда қилди. Тиланчи: «Эй кўппак! Шу он сенинг ҳамжинсларинг тоғу тошларда ўлжа қувиб, зебралар овлаб юрса-ю, сен қишлоқчада бир бечора кўр тиланчига хужум қиляпсан, уят сенга!», деди.

Эй Ҳақни танимаган сохта шайх, сен атрофингга бир нечта кўр кишини тўплаб, «Булар менинг муридларим» деяпсан. Ўрнингдан тур-да, Аллоҳнинг арслонлари, яъни авлиёлар каби ёввойи зебраларни овла. Кўппак каби кўзи ожсиз, чорасизларни қувлашдан уялмайсанми?!

ШОИР ВА ИККИ ВАЗИР

Шоирлардан бири шеър ёзиб, уни мукофот илинжида султонга тақдим қилди. Султон қўли очик, саховатпеша эди. Шоирга минг олтин беришни буюрди. Султоннинг сахий ва хушдил вазири бор эди. У: «Султоним! Бу оздир, унга ўн мингта олтин беринг. Ҳурсанд бўлиб кетсин. У каби муҳтарам шоирга, сиз каби сахий султоннинг минг олтин бермоғи муносиб иш эмас», деди.

Султон вазирининг гапини қўллаб, шоирга ўн минг олтинга қўшиб, кийим-кечаклар ва ҳадялар тортиқ қилди. Шоирнинг қалби шукуҳга тўлиб тошди ва атрофдагилардан: «Ажабо, бу шоҳона совға-саломлар кимнинг шарофати билан экан?! Султон нега менга бундай саховат кўрсатди?», деб сўраб-суриштирди.

Унга: «Султоннинг Ҳасан деган исми жисмига мос вазири бор. Бу ҳадялар унинг тавсияси биландир», дейишди.

Бунинг ташаккури сифатида шоир вазир учун ҳам узун қасида ёзди. Уни шеърда мадҳ қилди ва вазирга олиб борди.

Орадан йиллар ўтиб, шоир яна фақирлашди. Шеър ёзиб, султоннинг ҳузурига йўл олди. Шеърда султоннинг саховатини мадҳ этган эди. Одатда, султон шоирларга минг олтин берар эди. «Бу шоирга ҳам минг олтин берилсин», деб буюрди. Олдинги вазир вафот этган, ўрнига эса бошқа вазир тайинланган эди. Янги вазир бахил ва бераҳм эди. У: «Султоним, давлатнинг бир дунё эҳтиёжлари бор. Биргина шеър учун минг олтин кўплик қилади. Мен шоирни бу минг олтиннинг ўндан бирининг чораги бўлган йигирма беш олтинга кўндираман», деди.

Аъёнлар: «Сиз бу шоирга эски вазир замонида ўн минг олтин берган эдингиз», дейишди.

Вазир: «Менга қўйиб беринг, уни кўндираман, ўзи рози бўлади», деди.

Султон: «Майли, сен айтгандек бўлақолсин, шунда ҳам уни

севинтиргин. Чунки шеърида бизни мадҳ қилган», деди.

Шундан кейин вазир шоирни куттиришни бошлади. Орадан бир кишни ўтказиб юборди. Ёз ҳам ўтиб, куз келди, шоир эҳсонни кута-кута қариб кетди. Вазирнинг қилмишидан эзилди. Тоқати тоқ бўлгач: «Олтин бермоқчи бўлмасанг, ҳеч йўқса, ростини айтиб қўй. Умид қилиб ўтирмасдан кетайин», деди.

Вазир унга йигирма беш олтин берди. Шоир ҳайратланиб, ўйга толди.

Атрофдагилар: «Саховатли вазир дунёдан ўтди. Унинг ўрнига келган вазир эса бечораҳол-фақирларнинг ҳам терисини шилаяпти. Сен бу пулни ол-да, бу ердан қочиб қол. Йўқса, шундан ҳам маҳрум бўласан. Сен билмайсан, биз бу эҳсонни сенга олиб бериш учун оз-мунча тер тўкмадик», дейишди.

Шоир: «Эй дўстлар, айтингчи, бу марҳаматсизнинг исми нима?», деб сўради. Улар: «Ҳасан», дейишди.

Шоир эски вазирнинг ҳам исми Ҳасанлигини эслади. «Бу ҳам Ҳасан, аммо унинг ёмонлигидан инсонлар азобланади», деб саройдан чиқиб кетди.

Икки вазирнинг ҳам исми бир. Лекин табиатлари ва сифатлари тамоман бир-бирига зид эди. Шайх Саъдий: «Ҳар бир кўзи, қулоғи борлар одам ҳисобланавермайди. Қанчадан-қанча шайтонлар одамга ўхшаш кўринишда бўлур, ҳақиқий одам эса гўзал ахлоқли кишидир. Юз гўзаллиги ва бошқа гўзалликлар фонийдир», деганлар.

ФИРЪАВН ВА ҲОМОН

Фиръавн баъзида Ҳазрати Мусонинг гапларини эшитганида, қалби юмшаб, гапларига мойил бўларди. Иймон кетириш истаги туғиларди. Чунки ҳазрати Мусонинг каломи беқиёс таъсирчан, агар тош эшитганида, ундан суг отилиб чиққан бўларди. Фиръавн мана шу ҳолатни вазири Ҳомонга айтганида, у: «Шу кунгача ҳукмдор бўлдинг, энди ҳирқаси ямоқ одамга қул бўлмоқчимисан?», дер эди.

Шу билан ҳазрати Мусо юз кунда иншо этган саройни Ҳомон бир кунда вайрон қиларди.

Эй гофил инсон! Сенинг ақлинг ҳам ҳою ҳавасга асир бўлган юқоридаги вазир кабидир. Сенинг вужудинг иймон йўлини тўсиб туради. Ҳақнинг дўстлари сенга ўғит айтса, баданинг истакларига тобе ақлинг унинг гапларини таъсирсиз ҳолатга олиб келади. Ақл сенга: «Бу номақбул гапларга қулоқ тутма!», дейди.

Баъзида ақл бизни ҳақиқат йўлидан адаштиради, илоҳий муҳаббат ва иймонга қариши васвасаларни ичимизда уйғотади. Буни Фузулийнинг мана бу сатрларидан ҳам англаш мумкин:

*«Мен ақлдан истайман далолат,
Ақл менга кўрсатади залолат».*

МАЖНУН ВА УНИНГ ТУЯСИ

Мажнун Лайлининг қишлоғига бориш учун туяга ўтириб йўлга чиқди. Унинг ягона истаги тезроқ ёрининг висолига етиш. Туя эса ортда қолдириб келаётган болаларини ўйлар, мақсади тезроқ орқага қайтиш эди. Эгаси туянинг устида уйқуга кетса, жонивор буни сезар ва йўлини болалари томонга бурарди. Мажнун уйғонганида, анча орқага қайтиб қолишганини кўрарди. Бу йўловчилик икки-уч кун шу йўсин такрорланаверди. Мажнун кўрдикки, бу ҳол яна узоқ давом этади. Туядан тушиб: «Эй туя! Иккимиз ҳам ошиқмиз. Лекин ишқимиз бир-бирига зид ва тесқари. Демак биз бир-биримизга йўлдошлик қилишга тўғри келмаймиз. Сенинг севгинг ҳам, эгаринг ҳам менга бўйсунмайди. Кел, бир-биримиздан шу ерда айрилайлик», деб туяни қўйиб юборди.

Мажнун – инсон руҳининг мисоли. Руҳ азалий ва абадий Маъшуқига, яъни Роббига муҳтож ва муштоқдир.

Туя эса – нафс, моддий орзу-истакларнинг кўриниши. У болалари бўлган ҳою-ҳаваслар томон чопмоқда.

МУҲТАШАМ САЛЛА

Бир олим салласини йиртиқ латталар билан тўлдириб юрарди. Гўёки салласининг ҳашаматли кўриниши мажлисларда уни ҳурмат-эҳтиром қилишларига сабаб бўларди. Эски кийимларидан парчалар кесиб салласини безар, қаердан бир парча мато топса, салласининг ичига тикиб кўярди. Ичи турли латта ва безакларга тўла салласи ростдан ҳам чиройли кўринар, олимга ярашиб турар эди. Лекин ичи тўла қийқим эди. Бир куни саҳарлаб мадрасага кетаётганди. Ўша пайт бир ўғри ўлжа пойлаб, йўл юзида турар эди. Олимнинг бошидаги савлат тўкиб турган саллани кўриб чидолмади. Сотиб пул топиш илинжида унинг бошидаги саллани ўғирлаб қоча бошлади. Олим ўғрининг орқасидан: «Эй йигит! Салланинг ичини очиб қара. Ундан кейин ўғирласанг ўғирлайвер, мен розиман!», деб бақирди.

Ўғри қоча бориб, саллани ечди. Юзлаб латта-путта сочилиб кетди. Кўлида фақат эски бир мато қолди. Ўғри уни улоқтириб: «Эй хийлакор! Сен бу хийланг билан мени ишдан кўйдинг!», деб бақирди.

Олим хитоб қилди: «Сени огоҳлантирдим. Саллани ечиб, кейин олиб кет, дедим».

Дунё ҳам шу каби жозибаси ва гўзаллигини намоён қилган. Лекин у ҳам бақириб ўзининг бевафолигини кўрсатган. Кавн – пайдо бўлмоқ, фасод – бузилмоқ демакдир. Дунёда вақти-вақти билан мавжуд бўлиб, кейин яна йўқ бўлганимиздан дунёга “кавну фасод” олами дейилгандир.

Бухоролик шоир Рудакийнинг шу маънода бир қитъаси бор: «Замон менга ҳурриятни ато этадиган бир насиҳат қилди. Зотан дунёга бир боқсанг, унинг насиҳатдан иборат эканини кўрасан, у айтдики: “Масъуд кўринган кишиларнинг ҳолига ҳасад қилмасдан, ўзингнинг ҳолингга шуқр қил. Кўп инсонлар сенинг ўрнингда бўлишни истайдилар».

Урфалик Набил Марҳум ҳам: «Аҳволи сендан ёмон бўлган инсонларнинг ҳолига боқиб, Аллоҳга шукр қилмоқ сендан яхшироқ ҳаёт кечираётган кишиларнинг ҳолларига ҳасад қилиш касаллигингни даволайди», деганлар.

Кундузи нур сочган порлоқ қуёшнинг юзини кўргананда, кеч тушиши пайтида унинг чарчаб, хасталаниб қонларга ботган ўлимини ҳам ёдинда тут.

Кечаси осмонда тўлин ойни кўрдинг ва мунаввар ёғдусига ошиқ ҳам бўлдинг. Ой охир-оқибат заифлашиб, ингичкалашиб жон бераётганидаги ҳасратини ўйла. Инсоннинг ҳам кучга тўлган, қариган ҳоли ва сўнгра чўкиши бордир.

ҚУШНИНГ УЧ ЎГИТИ

Бир бечора қуш тузокка тушиб, қафасга маҳкум бўлди. Тутган кишига: «Эй инсон! Сен ҳаётингда қўй ва сигир еган, туя ҳам сўйгансан. Уларнинг гўштига тўймаган экансан, меникига асло тўймайсан! Мени қўйиб юбор, эвазига сенга уч ўғит айтай. Бу ўғитларнинг биринчисини қўлингда туриб, иккинчисини анави том устига чиқиб, учинчисини эса дарахт шоҳида айтаман. Сен бу уч ўғитга кулоқ солсанг, албатта, бахтиёр бўласан!», деди.

Овчи қушга ишонди. Ёлворишларидан сўнг таклифига рози бўлди. Қуш: «Сенга биринчи айтадиган ўғитим шудир – бўлиши мумкин бўлмаган нарсаларни ким гапирса гапирсин, асло ишонма!», деди.

Овчи уни қўйиб юборди. Қуш учиб уйнинг томига қўниб, иккинчи ўғитини айтди: «Қўлингдан бой берган ўткинчи нарсалар учун асло тушкунликка тушма. Бой берилган нарсанинг ортидан ғам чекма», деди.

Сўнг дарахт шоҳига қўнди ва учинчисини айтмасдан олдин: «Ичимда ўн дирҳам оғирлигида бебаҳо марварид бор эди. У сени ҳам бола-чақангни ҳам бой қиларди. Лекин сенинг тақдирингда йўқ экан, қўлингдан кетди», деди.

Овчи қушнинг гапларини эшитар-эшитмас, бақириб, афсуснадомат чекди. Қуш: «Мен сенга қўлингдан кетган нарса учун асло тушкунликка тушма, демадимми? Модомики, марварид қўлингдан кетибди, энди нега ўзингни азоблаяпсан? Ҳозиргина айтганларимни унутдингми? Сенга «Бўлиши мумкин бўлмаган нарсаларни ким гапирса ҳам ишонма!» дегандим. Эҳ нодон, ўзимнинг оғирлигим уч дирҳамлик тангачадег-у, ичимда ўн дирҳамдек келадиган марварид нима қилади?!», деди.

Овчи бироз ўзига келиб: «Майли, энди учинчи ўғитингни айт», деди.

Қуш: «Сен шу айтилган икки насиҳатга қулоқ солдингми, сенга учинчисини айтай? Ухлаб ётган одамга панд-насиҳат қилиш унумсиз ерга уруғ экиш билан баробардир!», деб, учиб кетди.

ОЙ БИЛАН ДЎСТАШСАНГ...

Мисрлик бир қибтий ташналикдан ўлар ҳолатга келганида Бани Исроиллик кишининг эшигини тақиллатиб: «Мен сенинг дўстинг ва яқинингман. Бугун сенга ишим тушди. Мусо Нил дарёсини сеҳр-жоду билан афсунлаб қўйди. Қачон бир қибтий ундан сув олмоқчи бўлса, сув қонга айланаяпти. Аммо сиз учун дарё суви тоза ҳолида турибди. Қибтий қавмининг сувсизликдан тинкаси қурияпти, бу уларнинг ёмонлиги ёки бадбахтлигидан. Сендан илтимос, ўзинг учун сув олиб менга бер, ичиб ўзимга келайин. Ўйлайманки, сувни сендан олгунимча қонга айланиб қолмас», деди.

Бани Исроилдан бўлган киши дарёдан сув олди. Сув тоза ва тиниқ эди, ундан тўйиб ичди ва қибтийга узатди. Қибтий идишни олиб, энди ичаман деганида, сув дарҳол қонга айланиб қолди. Қибтийга идишни қайтарганида эса сув яна ўз ҳолига келди. Бу ҳол бир неча маротаба такрорланди. Қибтийнинг жаҳли чикди: «Бу ишнинг сири нимада, нега биз сувдан ичолмаяпмиз?!», деб сўради.

У: «Бу сувдан фақат Аллоҳга иймон келтирганларгина ича оладилар. Иймонли кишилар Фиръавннинг йўлидан қайтиб, Мусога эргашган кимсалардир. Сен ҳам Мусога иймон келтириб унинг умматидан бўл. Ой билан дўстлашсанг, ой ёғдусини кўрасан», деб жавоб қилди.

Аллоҳ бандаларига кифоядир. Банда борлиқдаги барча яхшиликларни тиласа ва дуо қилиб сўраса, унинг истагини қондира олади.

Мўмин-мусулмон бўлиш билан инсон ўз жони ва молини Аллоҳга сотади. Аллоҳ таоло эса Унинг йўлида молию жонини фидо қилган мўмин-мусулмон бандасига бунинг эвазига жаннатни беради. Шунинг учун ҳеч бир муслим савдони бузмаслиги, Аллоҳга сотган жони ва молини беришга доим

тайёр турмоғи лозим.

БАХИЛ БАДАВИЙ

Бир бадавийнинг ити ўлар ҳолатда эди. Эгаси хафа бўлиб, кўзидан ёмғирдек ёш оқизиб нола қиларди. Шу орада бир тиланчи ўтиб қолди. У бадавийдан: «Нега йиғлаяпсан, ким учун бунчалик қайғураяпсан?», деб сўради.

Бадавий: «Кучугимдан айриляпман, у ўлаяпти. Кундузлари мен учун овчи, кечалари қоровул эди. Ундан на бир ўлжа ва на ўғри қочиб қутиларди. Ана шундай қийматли жонивор эди!», деб жавоб берди.

Тиланчи: «Дарди нима экан?», деб сўради.

Бадавий: «Уни очлик шу аҳволга туширди, итим очлигидан ўлаяпти», деб жавоб берди.

Тиланчи: «Халтачангда нима бор?», деб сўради.

Бадавий: «Кечадан қолган нон ва егулигим бор», деди.

Тиланчи: «Ундай бўлса, итинга нега бир бурда нон бермадинг?», деди.

Бадавий жавоб қилди: «Нон текинга келмайди, кўз ёш эса текиндир».

Тиланчи ҳайратланиб: «Эй марҳаматсиз инсон! Бошингдан тупроқ сочилгур, сенингча кўз ёши нондан ҳам қадрсизми?! », деди.

Қийин вақтларда инсон инсонлигини намоён этсин, вафосини кўрсатсин. Бекордан-бекор нолаю фиғон ҳеч нарсани ҳал қилиб қўймайди.

ТУТҚИН ЖАЙРОН

Овчи ўрмонда жайрон овлади. Уни молхонага олиб бориб камади. Жайрон хавотирланиб атрофига қарар, хуркиб қочишга уринарди. Овчи ярим кечаси келиб молларига сомон ташлади. Эшак ва ҳўкизлар сомонни еб қўйишди. Жайрон эса гоҳ у томон, гоҳ бу томонга отилиб, сомоннинг чангидан юзини олиб қочарди. Қорни мушк билан тўла жайрон бир неча кун ана шундай азобда қолди. Бу ғурбатхонадан ташқарига талпинарди.

Ҳайвонлардан бири: «Жайронда султонлар феъли бор-да! Уни безовта қилманг, жим бўлинг!», деди. Иккинчиси жайроннинг ҳолига қулиб: «Гўё дур топиб олган-у, уни сотишга уринаётгандек?!», деди.

Яна бири: «Унга айтиб қўйинг. Бу нозиклик билан бу ерда турмасин, бориб султоннинг тахтига ўтирсин», деб киноя қилди.

Бўкиб сомон еб қорнини қаппайтириб олган эшак жайронни ҳам сомон ейишга чақирди. Жайрон эса юзини буриб: «Эй эшак! Мени тинч қўй, иштаҳам йўқ, устига-устак, ҳолсизман!», деди.

Эшак: «Ҳа, аҳволингни кўриб турибман. Сен ё нозланаяпсан, ёки уялаяпсан», деди.

Жайрон: «Сомон – сен еб семирадиган озуқанг. Сен шу билан танингни кўтариб юрасан. Мен эса анҳор бўйларида, боғларда кезиб юраман. Мен бу ерга сунбулу лола, райҳон ва минглаб нозу неъматлардан маҳрум бўлиб келдим», деб жавоб берди.

Эшак: «Ҳа, сен айтган сафсата гапларни олдин ҳам кўп эшитганмиз», деди.

Жайрон: «Менинг қорнимдаги мушк-анбар сўзларимга исботдир. Аммо бошқа эшакларнинг ахлатини ҳидлашга ўрганган эшак қандай қилиб анбар ҳидини туйсин?!», деди.

Тошлар орасида бўлса ҳам, марвариднинг қадр-

қийматидан ҳеч нарса камайиб қолмайди. Мушк-анбар ҳиди билан ахлат ҳидини ажрата олган покдомон, тақводор мўминлар қанчалар бахтли инсонлардир.

МАЖНУН НИМАДАН ҚЎРҚДИ?

Мажнун айрилиқ азобидан оғриниб, маҳзунлик оташида ёнарди. Охир-оқибат нафас ололмайдиган ҳолга келди. Мужнунни муолажа қилсин деб, табиб чақирилди. Табиб: «Қон олишдан бошқа чора йўқ», деди.

Қон олувчини топиб келишди. У Мажнуннинг томирларини чиқариш учун кўлини яхшилаб боғлади. Қон олувчининг наштарини кўрган Мажнун: «Ҳақингни олиб кетақол, менга тегма, ўлсам ҳам майли!», дея фарёд қилди.

Қон олувчи: «Кечалари арслон, бўри ва бошқа йиртқич ҳайвонлар атрофинга тўпланишганида кўркмайсан-у, шу матохдан кўрқаяпсанми?», деб сўради.

Мажнун: «Мен жоним оғришидан кўрқаётганим йўқ. Сабрим тоғу тошлардан ҳам қувватли. Мен шу кунгача ҳеч нарсадан кўрққаним йўқ, зотан танам яралангандир. Мен бу яраларга ошиқман. Қалбимда Лайлонинг муҳаббати лиммо-лим, ундан бошқа нарсага жой қолган эмас. Сен наштар санчиб томиримни кесганинда, Лайлини хафа қилиб қўясан деб кўрқаман!», деди.

Аллоҳ ошиқларининг (авлиёларнинг) вужудлари ҳақиқий муҳаббат билан тўладир.

Бир куни Зулайҳодан қон олишди. Қони ерга томчилаганидаёқ «Юсуф, Юсуф» деб фарёд чекди. Мажнун ҳам «Эй ҳижомачи! Сенинг наштаринг тиги менинг Лайлимга тегиб, уни яралаб қўяди деб кўрқаман. Чунки иккимиз бир бўлдик, биз бир танда яшаймиз», деди.